№ 106 ՈՒՐԲԱԹ 17 ՄԱՅԻՍԻ

1913
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ 17 ՄԱՅԻՍԻ № 106

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՊԱՊԻՐՈՍՆԵՐ ԳԱԼԼԷԱ „ԿՕՄԷՏԱ" ԸՆԿ.
— ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ: —
25 հատը—15 կոպ., 10 հատը—6 կոպ.
(և. ու.) 986. 0—41

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ".
TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ՄԱՅԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 7 ՐՈՒԲ.

Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած:

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ եւ 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ:

Յայտարարութիւնների համար պետք վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.:

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торг. Дома Л. и Э. Метцль и К°, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршальковская, 130, Վիլնօյում՝ Большая 38, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

1913 թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1914 թ. լրիւ վճարած կլինեն բաժանորդավճար 10 րուբլին, ձրիաբար կը ստանան հետևեալ 2 գրքերը. 1) «Մշակ» եւ հայ կինը», 2) «Մշակի» քառասնամեակ»:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Ամսիս 15-ին վախճանվեց

Զմրուխտ Հայրապետեան ՓԱՆԻԵԱՆՑԸ,

որի մասին խորին ցաւով յայտնում են հանգուցեալի վշտահար որդիները, փեսան և թոռները: Ամբիծքը կը կատարվի այսօր, ուրբաթ, մայիսի 17-ին, երեկոյեան ժամը 7-ին իր բնակարանում (Բէբուտովսկայա փող. № 33):

Մարմինը տեղափոխվելու է Վերին-Ագուլիս: 1—1

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Շաբաթ, մայիսի 18-ին

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆՈՒՄ ԿԸ ԿԱՅԱՆԱՅ ԳՐԱԿԱՆ-ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

ՍԱՅԱԹ-ՆՕՎԱՅԻ

անուան հետևեալ ծրագրով.

I

Սայաթ-Նօվայի երգերը կերգեն աշըղ-Հազրին իր խմբով և ընկեր աշակերտներով:

II

Նոյն խումբը կը կատարի արևելեան երգեր և եղանակներ, սօլօնուագ և խմբական: Սայաթ-Նօվայի երգերից կարտասանեն պ.պ. Ն. Աղբալեան, Գ. Բաշինջաղեան, Յ. Թումանեան, Ն. Ցարոյ, Ա. Քալանթար և ուրիշները: Աշուղական մրցութիւն (բաս մանել). յաղթողը կը ստանայ ընդունված նուէրը:

III

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՊԱՐԵՐ ՀԻՆ ԹԻՖԼԻՍԻ ԶԳԵՍՏՆԵՐՈՎ.

Բեմը արևելեան ճաշակով կը զարդարէ նկարիչ Գ. Բաշինջաղեանը:

Վարչութիւնը խնդրում է հասարակութեան՝ ով կարող է թող շնորհ բերէ երեկոյթին Թիֆլիսի հագուստներով:

Սկիզբը երեկոյեան ժամը 8-ին:

Տեղերի գները. I կարգ 3 ր. 10 կ.—II կարգ 2 ր. 60 կ.—III և IV կարգ 2 ր. 10 կ. V—VIII կարգ 1 ր. 60 կ.—IX—XII կարգ 1 ր. 35 կ.—XIII—XV կարգ 1 ր. 10 կ., կանգնելու տեղերը 75 կ., իսկ աշակերտների համար 55 կ.: Տոմսակները վաղօրօք կարելի է ստանալ Թիֆլիսի Ժողովարանում և Ե. Ծատուրեանի մագազինում:

Երեկոյթի կառավարչուհի՝ իշխ. Մարիամ Թումանեան

(ա. օ.) առ. 389. 3—2

ԹԻՖԼԻՍԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՈՒՊՐԱՎԱՅԻՑ

Յունիսի 8-ին, 1913 թ., ցերեկվայ ժամը 12-ին նշանակված է ԱՃՈՒՐԴ կապալով տալու ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԿՇԻՌԸ—Ներսիսեան դպրոցի շինութեան բակում, Սոլդատսկի բազարում: Պայմանները կարելի է տեսնել լի օրերը, ամեն ժամ—Քաղաքային Ուպրավայի IV բաժանմունքի դիւանատանը՝ կապալներին վերաբերեալ մասում:

առ. 391. 1—1

ԲԵՐԼԻՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ

Ներքին հիւանդութիւններ՝ առանձնապէս կրծքի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի: Բժշկութիւն նաև ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, ՐԱԴԻՈ պրէպարատներով և վիրաբուժական միջոցով՝ ՊՆԷՎՄՕՏՕ-ՐԱԿՍՈՎ:

Ընդունելութիւնը ամեն օր, առաւօտեան ժամը 9—1-ը և երեկոյեան ժամը 5—8-ը:

Չքաւորներին առ. ժամը 9—10-ը ձրիաբար:

Սօլօլակ, Բէհբութեան փող. № 23 (անկիւն Գանովսկայա): Հեռախօս 7—92.

(ա. օ.) առ. 92. 109—73

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

—

Վերջին պօստով մենք նորից ստացանք Պարիզի, Լօնդօնի և Բեռլինի մեր սեփական թղթակիցներից կարևոր դօկումենտներ հայոց հարցի մասին: Յաջորդ համարից սկսած մենք հետզհետէ կը տանք այդ դօկումենտների թարգմանութիւնը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ԲՆԱԽՕՐՈՒԹԻՒՆԸ

II

Հայկական հարցի նորագոյն բնաւորութեան յատկանիշներից մէկն էլ այն է, որ Թիւրքահայաստանը այժմ հանդիսանում է իբրև օսմանեան ժառանգութիւններից մէկը, որի վերաբերութեամբ եւրոպական պետութիւնները մրցման մէջ են մտել միմեանց հետ:

Ճիշդ է, օսմանեան պետութիւնը չէ ոչնչացվում, բայց Եւրոպան նրա վրա նայում է իբրև մի երկրի վրա, որտեղ եւրոպական պետութիւնները պէտք է այնպիսի առաջխաղացութիւններ չանեն, որ վտանգված լինի այս կամ այն պետութեան շահը:

Աւելին կասենք: Եւրոպան այժմ աւելի, քան երբևիցէ, բարձրաձայն աղաղակում է և աղաղակելու է օսմանեան պետութեան անխախտելիութեան և ամբողջութեան մասին: Բայց այդ աղաղակի ելակէտը և նրա օրհներգական պատգամի իմաստը այն չէ, որ Եւրոպան առանձին արժէք է տալիս օսմանեան տիրապետութեան: Ոչ, ամենևին ոչ: Այդտեղ կարևոր է նկատվում, որ թոյլ չը տրվի այս կամ այն պետութեան տիրանալ օսմանեան ժառանգութեան, մինչև որ կգան այնպիսի օրեր, որոնք աւելի նպաստաւոր կը լինեն շահագրգռված պետութիւնների համար:

Այդտեղ իւրաքանչիւր պետութիւն աչքի առաջ ունի այն հեռաւոր նկատումը, թէ այն, ինչ որ այսօր անմատչելի է նրա համար, գուցէ մի քանի ժամանակից յետոյ դառնայ հեշտ ձեռք բերելի: Իւրաքանչիւր դիւանագիտական գործող դեգերում է յայսերի, ենթադրութիւնների և հաշիւների յորձանքներում: Նա կարող է սխալվել իր հաշիւների մէջ, ինչպէս օրինակ Աւստրիան և Գերմանիան սխալվեցին Բալկանեան թերակղզու վերաբերութեամբ և ականատես եղան թէ ինչպէս իրանց ազդեցութեան համար վերապահված երկիրները դուրս եկան իրանց ձեռքերից, բայց մեզ յայտնի են և ուրիշ շատ դէպքեր, թէ ինչպէս դիւանագէտները պատրաստել են կամացկամաց հող իրանց անվրէպ քաղաքական նպատակների համար:

Թիւրքահայաստանը, ինչպէս և Փոքր Ասիայի միւս երկիրները այժմ չեն հանվում օսմանեան գերիշխանութիւնից և ընդհակառակը միջազգային բարձրահնչիւն դաշնագրերով հռչակվում են իբրև անբաժան մասեր օսմանեան պետութեան, բայց այդ միևնոյն մասերը ենթարկվում են առանձին հովանաւորութեան և պայմանագրութեան, մինչև որ իրերի վիճակը և պատմական տրամաբանութեան ընթացքը կը ստեղծեն հիմքեր նոր, կուլտուրական կեանքի և քաղաքական դասաւորութիւնների համար:

Ա. Քալանթար

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԹԵՄԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ՑՈՒԲԵԼԵԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

—

Մենք ստացանք Շուշուց, թեմական դպրոցի հոգաբարձութիւնից, հետևեալ ուրախալի հեռագիրը.

«Ղարաբաղի հոգևոր դպրոցի հոգաբարձութիւնը հաճոյքով հաղորդում է, որ Բաղդասար Արզումանեանը նուիրեց հոգևոր դպրոցին երկու հարիւր հազար րուբլի, հանդիսանալով առաջին առատաձեռն պիօները իր հայրենիքի լուսաւորութեան գործում և ստեղծելով դրանով նոր ուղիներ հետևողութեան իր միացեալ հայրենակիցների համար»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

—

«Рѣчь»-ի Կ. Պօլսի թղթակիցը հերքում է այն լուրը, թէ Արևելեան Անատօլիայի վիլայէթների գեներալ-տեսուչ է նշանակվել Հարաւային Աֆրիկայի նախկին գեներալ-նահանգապետ լօրդ Միլնէրը:

—

Բեռլինից «Р. Молва»-ին հեռագրում են, որ Անգլիան, Գերմանիան և Թիւրքիան համաձայնութիւն են կապել, որի համաձայն Անատօլիայում և Հայաստանում բարենորոգումները գործադրելու համար հրաւիրվելու են բացառապէս անգլիացի պաշտօնեաներ և գերմանացի հրահանգիչներ:

Հայկական հարցը յանձնվում է Լօնդօնի դեսպանաժողովի քննութեան:

—

«Н. Вр.»-ն յայտնում է, թէ այն հրովարտակից, որ հրատարակելու է Բ. Դուռը Հայաստանում բարենորոգումներ մտցնելու մասին, չը պէտք է այնքան էլ բարելաւումներ սպասել Թիւրքահայերի համար:

—

Հայաստանի զանազան տեղերում քիւրդերը բացի հայ ազգաբնակութիւնից, յարձակումներ են գործում նաև թիւրք ժանդարմների և պաշտօնեաների վրա:

ԿՕՆՖԵՐԵՆՑԻԱ ԼՕՆԴՕՆՈՒՄ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

—

Լօնդօն, 17/30 ապրիլի

Ես ձեզ հաղորդեցի, որ այստեղ ամսիս 12/25-ին կայացաւ պարլամենտի բիւրօներից մէկում մի կօնֆերենցիա հայկական հարցի մասին*):

Այժմ ի վիճակի եմ ուղարկել ձեզ այդ կօնֆերենցիայի արձանագրութիւնը և կայացրած որոշումների բնագիրը:

* *

Կօնֆերենցիա հայկական հարցի մասին Լօնդօնում

1913 թ. 25/12 ապրիլի

Ներկայ էին. 1) Անգլիական, 2) Ֆրանսիական, 3) Գերմանական, 4) Շվէյցարական կօմիտէտի պատգամաւորները, 5) Հայկական-ազգային պատգամաւորութեան ներկայացուցիչները, 6) Լօնդօնի և 7) Մանչէստրի հայկական կօմիտէտի ներկայացուցիչները:

Միստր Անեօրին Ուիլիէմս ընտրվում է նախագահ և աթոռը բազմելիս ողջունվում է ժողովի եռանդուն ծափահարութիւններով:

Պ. Նախագահը արտայայտում է անկեղծ յոյս, որ կօնֆերենցիայի արդիւնքը լինելու է այն, որ ամենքը միանալու են՝ ընդգրկելու համար գործողութեան մի ձևակերպութիւն, որ կը ձգտէ տալ խաղաղութիւն և բարգաւաճումն այնքան դժբաղդ և այնքան տանջված հայ ժողովրդին: Պարոն նախագահը բացատրում է համառօտօրէն, թէ անգլիական կօմիտէտը ճանաչել է, իր վերջին ժողովի մէջ, որ հայկական րէֆօրմների ծրագիրը, որ նրան ներկայացվել է նորին գերազանցութիւն Նուպար-փաշայի կողմից, մի ծրագիր, որ գործնականապէս այն է, որ մեծ պետութիւնները 1895-ին ներկայացրին և ընդունվեց Բ. Դռան կողմից, արժանի է, որ պաշտպանվի և նրան ոյժ տրվի:

Պարոն նախագահը խնդրում է Նուպար-փաշային՝ խօսք առնել բացատրելու համար կօնֆերենցիային հայոց հարցը:

Նուպար-փաշան խօսում է ֆրանսերէն: Նա սկսում է՝ ցոյց տալով այն հրամայողական պահանջը, որ կայ պատգամաւորների համար օգտվելու գործերի այժմեան դրութիւնից Թիւրքիայում և հայկական պահանջների չափաւորութիւնից ու արդարութիւնից: Նուպար-փաշան բացատրում է ապա, թէ որոնք են էական կէտերը րէֆօրմների այն ծրագրի, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսից նշանակված հայկական պատգամաւորութիւնը պատրաստել է մեծ պետութիւններին ներկայացնելու համար այն րօպէին, երբ որոնք կը զբաղվեն արևելեան հարցի վերջնական կարգաւորութեամբ:

Դօկտօր Լէպսիուս յաջորդում է Նուպար-փաշային: Նա իր ճառը արտասանում է գերմաներէն, որ անգլերէնի է թարգմանում միստր Պօնսօնբին:

Դօկտօր Լէպսիուսից յետոյ՝ պ. պ.՝ դը Կէ, Ֆավր և Բիւկստօն նոյնպէս խօսք են առնում:

Հետևեալ որոշումը, առաջարկված պ. Բիւկստօնից և կրկնված պ. Սիմօնդսից, քուէարկվում է միաձայնութեամբ.

«Կօնֆերենցիայի անդամները պարտաւորվում են պահպանել իրանց երկրներում կազմված կօմիտէտները՝ իրազեկ պահելու համար հասարակական կարծիքը հայկական հարցի մասին և գործելու համար իրանց կառավարութիւնների մօտ անընդհատ և յարատև ջանքերով ի նպաստ րէֆօրմների, որ պահանջում են տեղական կարիքները և անհրաժեշտ են օսմանեան կայսրութեան ամբողջութեան պահպանման համար: Այս կօմիտէտները պարտաւորվում են պահպանել իրար հետ յարատև հաղորդակցութիւն»:

Միստր Աննան Բրայս, անդամ պարլամենտի, խօսք է առնում և առաջարկում է, որ կօնֆերենցիան անմիջական միջոցներ ձեռք առնէ մի ակտիվ պրօպագանդա մղելու և ազդելու կառավարութիւնների վրա: Միստր Բրայս յետ է վերցնում սակայն իր առաջարկութիւնը ի նպաստ հետևեալ րէզօլիւցիաների, առաջարկված պ. պ. Օ'Կօննօրի կողմից, որոնց ոյժ տուին պ. պ. դը Կէ, դօկտօր Լէպսիուս, Ֆավր և միւս պատգամաւորները և որոնք քուէարկվեցին միաձայնութեամբ, այն է.

«Անգլիայի, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Շուէյցարիայի հայասէր կօմիտէտների պատգամաւորների կօնֆերենցիան յայտարարում է ընդունված հետևեալ րէզօլիւցիաները.

«1) Հայ ժողովրդի դժբաղդութիւնները պահանջում են Եւրոպայի ուշադրութիւնը և համակրութիւնը: Այժմ անհրաժեշտ է, որ հայկական հարցը ձեռք առնվի մեծ պետութիւնների կողմից, որովհետև, չը նայելով Բեռլինի դաշնագրի և 1895 թւի րէֆօրմների ծրագրի մէջ պարունակված տրամադրութիւններին, որոնք սկզբունքով ընդունվել և հրատարակվել են օսմանեան կառավարութեան կողմից, հայերի տանջանքները բնաւ չեն նուազել:

«2) Մեծ պետութիւնները պէտք է հայկական հարցի լուծումը դարձնեն մի էական մասն այն ընդհանուր լուծման, որին պէտք է յանգեն բալկանեան պատերազմի աւարտումից յետոյ:

«3) Կօնֆերենցիան թելադրում է, համաձայն նրան մասնակցող եւրոպական երկիրների կօմիտէտների կարծիքի, հետևեալ պրօգրաման.

ա) Ստեղծում են եւրոպացի մի Գեներալ-Կօմմիսարի, նշանակված սուլթանից մեծ պետութիւնների հաւանութեամբ.

բ) Հսկողութեան ղեկավարման և կօնտրօլի մի միայն յանձնաժողովի՝ մեծ պետութիւնների ներկայացուցիչներով.

գ) Նահանգային մի ընտրական ընդհանուր ժողով, բաղկացած կէսը հայերից և կէսը՝ միւսիւլմաններից.

դ) Ստեղծումն տեղական ժանդարմէրիայի և ոստիկանութեան.

ե) Տեղական դատարանական և ֆինանսական րէֆօրմներ.

զ) Վարչական միջոցներ՝ վարձատրելու հողային կեղեքումների զոհերին.

է) Կօնտրօլի միջոցներ քիւրդերի և թափառական ցեղերի համար:

«4) Այս պրօգրամման յարգելով օսմանեան կայսրութեան ամբողջութիւնը և պահանջելով միայն խստիւ անհրաժեշտ րէֆօրմները՝ կարող է ընդունվել ոչ միայն մեծ պետութիւններից, այլ նաև օսմանեան կառավարութիւնից, որի բոլոր հպատակները կը շահվեն հաւասարապէս մի աւելի մեծ ապահովութիւնից՝ կեանքի և գոյքերի համար, հայաբնակ նահանգներում, և որի ֆինանսական և առևտրական կայունութիւնը լրջօրէն կուժեղանայ այն բարգաւաճման և հարստութեան բազմանալովը, որ կարգի վրա յենվող մի կառավարութիւն կարող է հեշտութեամբ ստեղծել:

«5) Մեծ պետութիւնների ուշադրութիւնը պէտք է հրաւիրվի այն վտանգի վրա, որ կարող է սպառնալ հայաբնակ նահանգներին, եթէ թոյլ տան այդտեղ բնակութիւնը Եւրօպական Թիւրքիայի գաղթականների և Բալկաններում պատերազմող թիւրք զինւորների:

«6) Ներկայ րէզօլիւցիաների պատճէնը կուղարկվի Ֆինանսական Միջազգային Յանձնաժողովին, որ պէտք է գումարվի շուտով Պարիզում, և մեծ պետութիւնների արտաքին գործերի մինիստրներին»:

* *

Նիստը փակվեց քուէարկելով մի շնորհակալութիւն անգլիական կօմիտէտին և կօնֆերենցիայի նախագահին, առաջարկութեամբ Նուպար-փաշայի, որին ոյժ տուին պ. պ. Ֆընտըգլեանը, պաստօր Հօֆմանը և Մանուկեանը: Մ.

*) Տես «Մշակ» № 97.

ԹԻՒՐՔԱՀԱՅ ՄԱՍՍԱՅԻ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

—

Էրզրում, 10 մայիսի

Աւելի քան 50 տարի է, ինչ գոյութիւն ունի Թիւրքահայաստանի բարեկարգութեան և Թիւրքահայերի վիճակի հարցը: Խրօնիկական վէրք է դառել նա հայ ժողովրդի սրտին: Գորդեան հանգոյց է դառել նա դիպլօմատիական սեղանների վրա:

Չի լուծվում և ոչ էլ չքանում...

— Հայկական ինքնավարութիւ՛ն,—կանչում են «ազգասէրները»:

Նրանք նման են աստղերի ուսումնասիրութեամբ տարված ու իրանց ոտի առջև գտնված փոսը չը տեսնող փիլիսոփային: Նրանք նման են այն մարդուն, որ «դուռն է կորցրել, բայց չախչախն է ման գա-

լիս...»։ Նրանք ի նկատի չեն առնում զանազան պետութիւնների հակառակ շահերը, չեն մտածում, որ Թիւրքահայաստանում հայերը չունեն մեծամասնութիւն և, որ աւելի կարևորն է, հայերը չունեն տնտեսական-արդիւնաբերական և ոչ մի ույժ, որ մահմեդական տարրն իր ձեռքն է կենտրոնացրել հողերի, դրամագլխի ու հարստութեան մօտ $90^{0}/_{0}$-ը։

— Եւրոպական կօնտրօլ,—բղաւում են նրանք, որոնք դեռ միամիտ հաւատք ունեն եւրոպական պետութիւնների այնքան իրար խճողված ու իրար հակասող շահերի ներդաշնակութեան վրա, նրանց «հումանիստական» զգացումների վրա։

Զարժէ խօսել, ի հարկէ, Թիւրք պետական շրջանակներում անվերջ ծրագրված ու երբէք չը գործադրվելիք «բարեկարգութիւնների» վրա։ Դա տխուր ու ծիծաղելի կօմէդիա է, որի դերակատարները նորից բեմի վրա են երևում ու փորձում հազար անգամ կրկնված խաղը։

Առաջին երկու յոյսերի փայփայողները հայ կուսակցութիւնների պարագլուխներից մի քանիսն են, թւով շատ ցանցառ, հակառակ իրանց առաջ բերած աղմուկին։ Իսկ Թիւրքական բարեկարգութիւնների վրա յոյս դնողները նոյնպէս մատի վրա են հաշվում։ Դրանք անձնապէս շահագրգռուածներն են, լինելով պետական պաշտօնեայ, պարլամենտի «փաթենթաւոր», պատգամաւորացու և այլն։

Արդեօք, ինչ է մտածում ընդհանրապէս հայկական նահանգներում և մասնաւորապէս Երզրումի վիլայէթում ապրող հայ ազգաբնակութիւնը, ինքը ժողովուրդը իր մասսայական ծաւալով։

Նա երկար ժամանակի շօշափելի փորձերի վրա հիմնել է իր իմաստութիւնը, որը խախտել արհեստական քարոզներով ու միջոցներով անկարելի է։

Ով հնարաւորութիւն է ունեցել մօտից շփվելու հայկական նահանգների ու մասնաւորապէս Երզրումի վիլայէթի ժողովրդական լայն մասսաների հետ, մանել գիւղացիների, արհեստաւորների, առևտրականների, հարուստի ու բանւորի շրջանակները, նա պարզ կերպով պիտի գիտենայ, որ հայ ժողովուրդը չի հաւատում ո՛չ հայկական ինքնավարութեան ցնորքին և ո՛չ էլ եւրօպական կօնտրօլի միջոցով երկիրը բարեկարգելու յոյսերին։ Իսկ Ստամբօլ նստած Թիւրք փաշաների ծրագրած «բարեկարգութիւնները» նա ամենայն արհամարհում ու ծաղրում է։

Հայ ազգաբնակութիւնն ունի մի բէալ յոյս. դա ռուսական գրաւումն է, հայկական հարցի լուծման կարուկ ձևը։ Անկերև փաստը ժողովրդին համոզել է, որ սահմանից այն կողմ՝ Կովկասում ապրող հայ ազգաբնակութիւնը, շնորհիւ ռուսական կուլտուրայի, այսօր ապրում է տնտեսական-սօցիալական, քաղաքական-ազգային շատ աւելի բաղդաւոր վիճակով։ Դրա տասներորդ մասն անգամ պիտի կարողանար գոհ թողնել Թիւրքահայերին։ Ճշմարտութիւնն այն է, որ ռուսական գրաւումը՝ հնարաւորութիւն տալով հայ ժողովրդի երկու գլխաւոր հատուածների միացման՝ պիտի դառնայ ազդակ՝ հայ ժողովրդի կուլտուրական ոյժերի բարգաւաճման։ Վերանալով Թիւրքահայ խրօնիկական ցաւը՝ պիտի առեղծվի յարմարութիւն խաղաղ աշխատանքի։ Հայ ժողովուրդը կապելով իր ճակատագիրը աւելի ապագայ խոստացող մեծ Ռուսաստանի հետ, խաղաղ ապրելու շատ աւելի շանսեր ունի, քան Թիւրքական լծի տակ, թէկուզ օժտված ինչ-որ «բարեկարգութեան» ծրագիրներով. այդ վիճակը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ քարշ տալ խղճուկ գոյութիւն, յանուն ազգայնութեան սխալ հասկացված շահերի։

Նոյն իսկ սօցիալիստական մտածողութեամբ գործողների շահը պահանջում է ռուսական տիրապետութիւնը, որը մի անգամ ընդմիշտ վերացնելով Թիւրքահայ դատի գոյութիւնը, առաջ կը բերի այդ ուղղութեամբ վատնված հսկայական ոյժերի խնայողութիւն։ Մաքրելով ազգ. առեւտութեան այդ հնոցը, կը վերանայ դասակարգային գիտակցութիւնը պղտորող մի խոշոր ազդակ։

Ռուսական արդիւնաբերութեան զարգացման առանձնայատուկ ձևերը շատ աւելի համապատասխանում են հայ ժողովրդի վիճակին, քան որևէ եւրօպական այլ պետութեանը, որը գալիս է մի անգամից ճնշելշշմեցնել մասսաներին, ժամանակ չը տալով նրանց զգաստանալու ու մտաւորապէս ևս կանգնելու բաւականաչափ բարձր աստիճանի վրա։

Այս երրորդ դարն է, որ հայ ժողովուրդը աչք է դարձրել դէպի ռուսական արծիւն ու կուլտուրան։ Երրորդ դարն է, որ նա կանչել, հրաւիրել է նրան, աջակցել նրա այս երկիրների տիրապետութեան ժլատ տենչերին, աւան-զարդ դառել ռուսական բանակին ու կուլտուրային։

Ու հակառակ այդքան կանչերին, արծիւը եկել է շատ ուշ, ու շատ տեղերում երբեմն եկել ու էլի յետ նահանջել, բաժին հանելով հայերին դառն հիասթափութիւն։

Այժմ Թիւրքական բարբարոսութիւնը էլի զգացնել է տալիս իր հոգեկան լուծը։

Ու այսօր էլի է վառվում ժողովրդական յոյսի ճրագը հայոց աշխարհում։

Ռուսական գրաւում։

Ինքը ժողովուրդն է յանգել այդ եզրակացութեան և այդ յոյսի վրա կառուցել իր ապագայ կեանքի հիմքերը։

Ես գրում եմ՝ մղված օբեկտիվ դատողութիւններից։ Ես աշխատում եմ տալ մասնաւորապէս Երզրումի նահանգի հայ ազգաբնակութեան ցանկութիւնների, յոյսերի ճշգրիտ պատկերը։

Եւ բոլոր նրանք, որոնք փորձում են այլ կերպ ներկայացնել իրականութիւնը, կամ անում են այդ անգիտակցաբար, և կամ դրդված են իրանց անձնական շահերից։

Թէ ինչ կը բերի մեզ ապագան, այդ ոչ ոք չէ կարող ասել։ **Քուրմ**

ՑԱՐՄԱՐԱԳՈՅՆ ՐՕՊԷՆ

(Մի քանի խօսք հայկական հարցի պրօֆեսիօնալ ներկայացուցիչներին)

I

Փաստապէս վերջացել է բալկանեան պատերազմի զէնքի քաղաքականութեան շրջանը։ Վառնգաւոր հանգոյցները՝ յանձինս Ադրիանուպօլսի, Սկիւտարի, աւստրօ-սերբիական և աւստրօ-չերնօգօրական կօնֆլիկտների՝ հարթվել են արդէն՝ բաւարարութիւնների այս կամ այն շրջանակներում։ Երկու կողմերն էլ՝ մարդկային անվերջ կոտորածների և կուլտուրական աւերածութեան ոճրագործ ներկայացուցիչները իրանց «Աստուծոյ ողորմութեամբ» օծված թագակիրներով՝ սպառվել են վերջին ծայր։ Մի տեղ՝ բազմադարեան գազանութիւնների արիւնուշտ «հերոսը»—եւրօպական պատմութեան այդ մեծագոյն նախատինքը—ընկել է արդէն անպէտք լեշի նման Բօսֆօրի ափերին, որի խնամատար երիտասարդ օսմանցիները չը պիտի յանդգնեն այլևս էնվէր-բէյեր հրապարակ նետելու՝ խաղաղութեան ինչ պայմաններ էլ թելադրեն իրանց վաղեմի վասալները՝ եւրօպական հզօրների համաձայնութեամբ։ Միւս տեղ այսպէս անուանված «ազատագրական» կռւի «չը գնահատված ասպետները»՝ գինովցած իրանց յաղթական փառքով ու գովքով՝ գայլից յափշտակած պատառները իրար մէջ բաժանելու հարցումն են զբաղված։

Եւրօպական կօնցերտի հանդէպ ցցված է այժմ Մերձաւոր Արևելքի դարաւոր քաղաքականութեան նորից հոլովվող կնճռոտ պրօբլեմը. կնճռոտ ոչ այնքան հարցի որակով ու խորութեամբ, որքան նրա ծաւալով ու բազմապարունակութեամբ։ Դա ամենից առաջ պատերազմի լիկվիդացիայի հարցն է՝ երկուստեք բաւարարութիւնների մի շարք պարագաներով. դա ինքը խաղաղութիւն կնքելն է վախճանապէս՝ նոր, արմատապէս խուզած Եւրօպական Թիւրքիայի սահմանների որոշումներով. դա զէնքի ոյժով «նահատակված» status quo-ի դիւանագիտութեան ոյժով «յարութիւն տալու» հոգսն է՝ անտարակոյս կատարելապէս տարբեր մօդիֆիկացիաներով։

Սակայն ամենագլխաւորը բովանդակ Թիւրքիայի ճակատագրի նոր սահմանումը պիտի լինի։ Այդ վերջին հարցի մէջ արդէն առաջնակարգ տեղը բռնում է օսմանեան պետութեան ֆինանսների վիճակը. այն խոշոր գործօնի, որը մեր ժամանակներում ամեն մի պետութեան ինչպէս հզօրացման, այնպէս էլ անկման ու քայքայման ամենահրամայական պայմանն է կազմում՝ իր դրական ու բացասական ներգործումներով։

Մի ներքին ու արտաքին ձիրքով անկախ պետութեան համար ֆինանսների հարցը՝ նոյնիսկ սնանկութեան կրիտիկական րօպէներին՝ կը մնար և իր լուծումը կը գտնէր սոսկ ֆինանսական քաղաքականութեան և տուեալ երկրի տնտեսական աղբիւրների ընդգաւառում։ Այլ են միանգամայն Թիւրքիայի, Պարսկաստանի և Չինաստանի նման պետութիւնները. սրանք օտար կապիտալի շահագործութեան մրցադաշտեր են և օտար բանկերին շահատու պարտապաններ, որոնց ֆինանսական վիճակի «բարեկարգման» հարցը անհրաժեշտօրէն շաղկապված է օտար քաղաքական ազդեցութիւնների և դիւանագիտական լարած թակարդների ցանցի հետ, որից խուսափել անկարող է անկեալ սնանկը՝ իբրև ոտ ու ձեռով խճճված մի օբիեկտ։

Մօտիկ ապագայում Պարիզում գումարվելիք խորհրդաժողովը ցոյց կը տայ, թէ սնանկ երկրի դժբաղդ ազգաբնակութիւնը ի՛նչպիսի ծանր, անփոխարհատոյց բեռան տակ պիտի ընկնի՝ իր հարկ ու տուրքով եւրօպական բանկիրներին նոր, ուռճացած պարաքերի հաշւին տոկոսներ վճարելու և փաշայական բիւրօկրատիայի դատարկ գանձարանը «կարգի բերելու» համար։ Իսկ կօնցեսիանե՞րը, առևտրական մենաշնորհութիւնե՞րը, արդիւնագործական ձեռնարկութիւնների շահաւէտ պրօեկտնե՞րը. չէ որ սրանք բոլորը ուղեցոյց մօմենտներ պիտի լինեն կապիտալիստական պետութիւնների կշռադատումների և կշռաչափումների ժամանակ՝ սոսկ շահագործութեան համար պահպանվող ընկած լեշի նոր ճակատագիրը կնքելու համար։

Ահա ֆինանսական պրօբլեմներ լուծելու համար կոչված Պարիզի այդ խորհրդաժողովը կամայ-ակամայ պիտի շօշափէ նաև Ասիական-Թիւրքիայի վիճակը. աւելի ճիշդ՝ այն միակ Թիւրքիայի—Եւրօպական Թիւրքիա գոյութիւն չունի այլևս փաստապէս—ուր պիտի փոխադրվի այսուհետև եւրօպական շահերի հաւասարակշռութեան և քաղաքական ազդեցութիւնների առաջխաղացութեան ծանրակէտը։ Ցաւալապէս Փոքր-Ասիան է՝ եւրօպական պետութիւնների այդ բարեբեր մրցադաշտը՝ իր ներքին քաղքութիւնների ապագայ հոգսերով, որ հաւանօրէն խորհրդակցութեան առիթ կը տայ պետութիւնների ներկայացուցիչներին նաև զուտ քաղաքական իմաստով։

Ի՞նչ պատրաստութեամբ է դիմաւորում հայ ժողովուրդը այդ խորհրդաժողովին կամ առհասարակ եւրօպական քաղաքական կօնցերտին՝ ներկայ յարմարագոյն րօպէին։ **B. Intimus**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ԵՒ ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ

—o—

Կ. ՊՕԼՍԻ ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐԻ ՄԱՍԻՆ

(«Le Jeun Turc»-ի առաջնորդը)

Հայ պատուիրակութեան երկուշաբթի օր եպարքոսին տուած այցելութիւնը մէկ կողմէ թոյլ տուաւ որոշապէս ճշդել հայ ժողովուրդներուն բրած գանգատներն իրենց բնակած նահանգներուն վարչութեան մասին, և միւս կողմէ փարատեց վերջին ամիսներուն մէջ յառաջ եկած թիւրիմացութիւնները։

Երկու տարր պէտք է ի նկատի առնուին, եթէ կուզուի ըստ պատշաճի գնահատել արդիւնքն այս դիմումին։ Հայոց պատրիարքարանին յիշատակագիրը, և Մահմուդ-Շէվքէթ-փաշայի կողմէ եղած յայտարարութիւնները օսմ. գործակալութեան։

Առաջինը կը պարզէ Արևելեան Անատօլուի ժողովուրդներուն տեսակէտը, իսկ երկրորդը կը սահմանէ արդի կառավարութեան ընթացքը և պէտք է նկատուի իբր ծրագիրը Մահմուդ-Շէվքէթ-փաշայի դահլիճին, անոր ներքին քաղաքականութեանը մասին։

Հայոց պատրիարքարանին կողմէ եպարքոսին տրուած յիշատակագիրը շատ տխուր կերպով մը կը պարզէ արևելեան նահանգներուն դժբաղդ ժողովրդոց ողբալի կացութիւնը. այնտեղ յիշուած ճիշդ դէպքերը կասկած չեն թողուր, թէ այն կողմերը ապահովութիւն չկայ և յուսահատ բնակիչներն այլևս հաւատք չունին իշխանութեան մը վրայ, որ, իրենց կարծիքով, անկարող է երաշխաւորելու իրենց կեանքը, պատիւը և ինչքը։

Ուրեմն կերևի թէ նոյն ինքն երկրին փրկութեան համար սոսկողապէս անհրաժեշտ է, որ շուտով միջոցներ ձեռք առնուին թէ ուղղակի այս անկարգութիւնները յարուցանողներուն և թէ հանրային պաշտօնատարներուն դէմ, որ իրենց անհոգութեամբ, ծուլութեամբ կամ անկարողութեամբ մեղսակից կը հանդիսանան յիշատակագրին շեշտած ոճիրներուն հեղինակներուն։ Ասիկա անհրաժեշտ է, մանաւանդ որ երկրին մէկ քանի մասերուն մէջ ամենաւ զրպարտութիւններ եղան մեր հայ հայրենակիցներուն դէմ, գրգռելու համար խուժանին ստորին բնազդները։ Մէկ քանի տեղեր անոնց կը վերագրուէին անջատողական գաղափարներ, ինչ որ սխալ է, և նոյն իսկ չվարանեցան զանոնք պատասխանատու բռնելու արդի պատերազմին և ամբաստանելու, թէ հայրենիքին պաշտպանութեան գործին մէջ ցոյց չտուին այն բովանդակ քաջութիւնը և հաւատարմութիւնը, որ կը սպասուէր միւնոյն հայրենիքին զաւակներէն։

Արդ, եթէ կայ մեղադրանք մը, զոր ոչ ոք իրաւունք ունի ուղղել հայերուն, ճիշդ այն մեղադրանքն է, թէ անոնք հաւատարմօրէն չկատարեցին իրենց զինուորի իրաւունքը և քաջութեամբ չպաշտպանեցին վտանգուած երկիրը։

Ընդհակառակը օսմ. բանակին բոլոր պետերը, հանդուցեալ Նազըմ-փաշա թէ Իզզէթ-փաշա շատ սրտակէզ կերպով գովաբանեցին իրենց հրամաններուն տակ կռուած հայ զինուորներուն քաջութիւնը։

Ցայտնի է, թէ մեր արևելեան նահանգներուն քրիստոնեայ զինուորները ցոյց տուին մեր լաւագոյն զինուորներուն համահաւասար անձնուրացութիւն և քաջութիւն, և հայ սպաները, որ սահմանադրութեան վերահաստատումէն ի վեր բանակ մտան, նոյնքան արժէք, նոյնքան գիտութիւն, նոյնքան քաջութիւն ցուցուցին, որքան իրենց իսլամ պաշտօնակիցները։

Ուստի անվերապահօրէն կը գովենք խիստ որոշ և խիստ վճիտ յայտարարութիւնները եպարքոսին, որ գրուատեց մեր հայ հայրենակիցներուն հայրենասիրութիւնն ու քաջութիւնը։

Բայց կը վախնանք գժբաղդաբար, որ հակառակ—ասոր չենք կասկածիր—օսմ. գործակալութեան ջանքերն, ամեն կողմ տարածելու Մահմուդ Շէվքէթ-փաշայի կողմէ իրեն եղած յայտարարութիւնները, եպարքոսին խօսքերը չկրնան հասնիլ ականջն անոնց, որ պէտք է համոզուին անոնցմով։

Ուստի կը կարծենք թէ կառավարութիւնը պէտք է ուղղակի խնդրին հետ կապ ունեցող ժողովուրդներուն հասկցնէ եպարքոսին կարծիքը, զանոնք համոզելու համար որ անհիմն բան են մէկ քանի խռովարարներու արձակած ամբաստանութիւնները դիւրահաւատ նպատակաւ, ընդդէմ կայսրութեան, բարի ու հաւատարիմ հպատակներուն։

Մեր հայ հայրենակիցներուն տրուած հաւատարմութեան այս վկայագիրը մեր կառավարութեան վրայ հրամայողական պարտք մը կը դնէ, այսինքն շուտով վերջ տալ կացութեան որուն դէմ անոնք արդարօրէն կը գանգատին։

Պէտք է, որ ըստ կարելւոյն շուտով ազդու միջոցներ ձեռք առնուին կասեցնելու համար այն նահանգներն սկսող աւազակութիւնը, որուն զոհ են բոլոր խաղաղ քաղաքացիները, Թիւրքերը, քիւրդերը, ինչպէս հայերը։ Պէտք է նաև, որ քմահաճ աւարքները խստիւ զսպուին և վերջապէս վստահութիւն ներշնչուի բոլոր այս ժողովուրդին, որ կը պահանջէ հանդարտ ապրիլ Թիւրքիոյ Եգիպտոնին ներքև։

Ասոր համար անհրաժեշտ է, որ խոստացուած բարենորոգումները գործադրուին պարագաները թոյլատու ըլլալուն պէս, այսինքն խիստ մօտ ատենէն։

Գիտենք, որ բարեկամեցողութիւնը չի պակսիր պաշտօնական շրջանակներուն մէջ. Կառավարութիւնը որոշած է գործել և ազդուօրէն գործել։ Եթէ պատճառներ, զորս չեն անգիտանար հայ պատրիարքարանին իշխանութիւնք, ցարդ յապաղեցուցին մեկնումը բարենորոգչական յանձնաժողովին, սակայն յայտնի է, որ այս դժուարութիւնք շուտով պիտի վերնան, և Արևելեան Անատօլուի նահանգներուն վերակազմութեան գործը շուտով պիտի մանէ գործօն շրջանի մը մէջ։

Ուրեմն հարկ է, որ մեր ակնարկած իրողութիւններն ի նկատ առնելով՝ մեր հայրենակիցները քիչ մըն ալ վարկ տան արդի դահլիճին, վստահ ըլլալով անոր դիտումներուն անկեղծութեանը։ Ասոր համար է որ, ինչպէս կըսէր Մահմուդ Շէվքէթ փաշա, պէտք չէ կնճռոտել գործը կառավարութեան, որ բեղմնաւոր արդիւնքի հասնելու համար պէտք է ինքզինք օժանդակուած զգայ իր ճիգերուն մէջ։

Ազգին զանազան տարրերուն սերտ գործակցութենէն միայն կրնայ յառաջ գալ երկրին վերակազմութիւնը։ Ոչ ոք կրնայ ու պէտք է մոռնայ զայս, թէ մեր հայ հայրենակիցները, որ իրենց պատիւ բերող չափաւորութեամբ մը լսելի ըրին իրենց արդար գանգատները, և թէ անոնք, որ, հանրային իշխանութեան մասնիկ մը ունենալով ձեռքերնին, կը փորձուին մոռնալ իրենց պարտականութիւնը։ («Բիւզ.»)

ՌՈՒՍ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

—

Բալկանեան պատերազմի լիկվիդացիան դրել է ռուսական դիպլօմատիայի առաջ առաջին կարևորութեան մի հարց՝ մեր յարաբերութիւնների մասին Թիւրքիայում։

Ջախջախված և նուաստացած այս բօպէս, յետ մղված դէպի Ասիա, Թիւրքիան, սակայն, բնաւ չէ հանդիսանում մեզ համար արհամարհելի քանակութիւն։ Չը պէտք է մոռանալ, որ Թիւրքիայում կայ մօտ 20 միլիօն մուսուլման ժողովուրդ, որ նրա փոքր-ասիական երկիրները կարող են կերակրել մարդկանց կրկնակի մեծ թիւ, որ այդ նահանգները մինչև այսօր շատ սակաւ զոհեր էին անում ֆիսկի օգտին և հարկային մամուլի որոշ ճնշմամբ նրանք կարող են հայթայթել միջոցներ՝ ահագին զօրքի պահպանութեան համար։ Համարձակ կարելի է ենթադրել, յամենայն դէպս, որ Թիւրքիան կարող կը լինի պահել այն 300,000 զօրքը՝ խաղաղ ժամանակ և 1.406,000 զօրքը պատերազմի ժամանակ, որ նա ունէր մինչև այժմ։ Բայց նրա զօրքերի դասաւորումը այլ կը լինի։ Եթէ ակնարկ ձգենք Թիւրքիայի ապագայ քարտէզի վրա, կերևայ, որ նրա համար ամենանշանաւոր և ամենաշահեկան ֆրօնտը անցնում է մեր կովկասեան սահմանագծով։ Այնտեղ ամենից աւելի հեշտ է յարձակողական դիրք բռնել և ամենից շահաւէտն է, որովհետև հնարաւորութիւն կայ շօշափման մէջ մանել Կովկասի մուսուլման ազգաբնակութեան հետ, որ գտնվում է պանիսլամիզմի ասաւիկ պրօպագանդայի ներքոյ։ Մնացեալ ֆրօնտներում Թիւրքիան ոչինչ ունի անելու. նաւատորմի բացակայութիւնը ստիպում է այդտեղ հոգս տանել միայն պաշտպանութեան և պատսպարման մասին հնարաւոր յարձակումների դէմ։

Իրերի այդպիսի դրութեան մէջ բոլոր մեր ջանքերը պէտք է ուղղված լինեն առ այն, որ անվտանգ դարձնենք կովկասեան սահմանը։ Անհրաժեշտ է ուղղել այդ սահմանը Պարսկաստանի կողմից, դժուարացնելու համար Թիւրքերի շարժումը դէպի Բագու, և հարկաւոր է այնպէս անել, որ սահմանագծի շրջանում ապրէ մի ժողովուրդ, որ միանգամայն բարեացակամօրէն տրամադրված լինի դէպի մեզ։ Մենք խօսում ենք հայերի մասին, որոնց ձգտումը դէպի Ռուսաստանը ոչ՝ մի կասկածի չէ ենթարկվում։ Ռուսական դիպլօմատիայից պահանջվում է այժմ թոյլ չը տալ, որ ռուսական սահմանագլխում առեղծվի հոծ Թիւրքական ազգաբնակութիւն և ջնջվի հայ ազգաբնակութիւնը։

Այստեղ ցոյց տուած մետամօրֆօզայի վտանգաւորութիւնը շատ մեծ է։ Լրագիրների մէջ երևացին արդէն տեղեկութիւններ, թէ Թիւրքական գաղթականների հոսանքը Թիւրքիայի նախկին եւրօպական երկիրներից ուղղվում է Թիւրքահայաստան։ Իսկ Թիւրքական գաղթականութիւնների յատկութիւնները ամենքին յայտնի են։ Հարկաւոր հողերը, հաւանօրէն, կը խլվեն գաւառներից. չէ որ Թիւրքական օրէնքները անշարժ կալուածի մասին բոլորովին թեթևացնում են այդպիսի փորձը, որովհետև, ինչպէս յայտնի է, Թիւրքիայում պետութիւնը լիակատար իրաւունք ունի տրամադրել մասնաւոր անձի անշարժ գոյքը, ինչպէս հաճոյ է իրան, քանի որ կառավարութիւնը ճանաչվում է սեփականատէր բոլոր Թիւրքական հողերի։ Զրկվելով ապրուստի միակ աղբիւրից, հայերը ստիպված կը լինեն գաղթել, եթէ մինչ այդ նրանց չեն կոտորի։ Իսկ հետևանքն այն կը լինի, որ մեր կովկասեան սահմանում կը առեղծվի սպառնալից վտանգ։

Դրա առաջն առնել կարելի է միայն մի ճանապարհով։ Ռուսական դիպլօմատիան պէտք է պահանջէ Թիւրքիայից պահպանել հայ ժողովրդի վերաբերմամբ կեանքի և սեփականութեան տարրական կանօնները և համապատասխան օրէնքներ անցկացնելը։ Նրանց պահպանութեան վրա պէտք է հսկէ ոչ թէ այժմեան համիդիէ զօրքը, այլ յատուկ ժանդարմերիա, որի հրահանգիչները պէտք է լինեն եւրօպացիներ, ի հարկէ, ոչ գերմանական ծագումով։ Այդ միջոցները առաջ կը բերեն խորին երախտագիտութիւն դէպի Ռուսաստանը հայերի կողմից և արմատականապէս կը խափանեն Թիւրքական գաղթականութիւնը մեր սահմանային շրջանում։ («Голосъ Москвы»)

ՎՐԱՑ ՄԱՄՈՒԼԸ ՀԱՅՈՑ ՀԱՐՑԻ ՄԱՍԻՆ

—

Բաթումում հրատարակվող «Բաթումիս Գազէթի» լրագրում «Օսմանեան հայերի դրութիւնը» վերնագրով և Գ. Ա.-ձէստորագրութեամբ հետևեալ յօդուածն է տըպված.

«Վերջին ժամանակներս հայերի դրութիւնը Թիւրքահայաստանում անտանելի է դարձել։ Բոլորն էլ լաւ գիտեն, թէ ի՛նչ նեղութիւն կրեց այդ հալածված ազգը օսմանեան կառավարութիւնից մանաւանդ մի քանի տարի առաջ, սակայն թշնամութեանը, նախանձին, գաղթին, ջարդ ու կոտորածին դեռ ևս վերջ չը կայ։ Թիւրքերը թափվում են հայ գիւղերը և թալանում են ու կոտորում։ Նրանք չեն խնայում ոչ մեծին, ոչ փոքրին։ Երևակայեցէք, ծծկեր երեխաներն անգամ անասելի տանջանքների են ենթարկւում։ Վշտահար հայերը փախչում են, օգնութիւն են խնդրում և դատ որոնում, բայց ի զուր։ Օսմանեան կառավարութիւնը օգնութեան փոխարէն նոր-նոր ջարդերի ու գաղթերի է նպաստում և խեղճ ժողովրդին աւերման ենթարկում։

«Ժանդարմները սրերի ծայրերով փողոցներում խեղճ կանանց տանջում են, իսկ նրանց օգնող այր մարդկանց գնդակահարում։ Դրութիւնը արդարև անտանելի է դարձել։

«Աննկարագրելի են այն զրկանքները, որոնց ենթարկվեցին Ադանայի, Տարսօնի և Կիլիկիայի այլ վայրերի հայերը։ Պոլսի կորցրած հայերը պատգամաւորութիւն ուղարկեցին ներքին գործերի մինիստր Հաջի Ադիլ-բէյի մօտ, բայց մինիստրը չընդունեց հայ պատգամաւորներին։ Այստեղից աշկարա երևում է, որ հայերի կործանման գործում օսմանեան կառավարութիւնը մեծ դեր է կատարում։ Մ'ի՞թէ ոչ ոք ուշադրութիւն չէ դարձնելու այս հանգամանքի վրա։ Մ'ի՞թէ բաւական չէ որքան թափվեց նրանց անմեղ արիւնը»։

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

14 մայիսի

Լօնդօն.—Րէյտէրի տեղեկութիւնների համաձայն, Գրէյը հաղորդելով պատգամաւորներից իւրաքանչիւրին դեսպանաժողովի վճիռը, յայտնեց, որ նրանք, որոնք պատրաստ չեն ստորագրել դաշնագիրը, անօգուտ են այլևս Լօնդօնում։ Րէյտէրը յարակցում է, որ ամեն տեսակ ուղղումներ ու լրացումներ աւելորդ են այժմ, որովհետև հարցերը մնում են մեծ պետութիւնների ձեռքում, որոնց վճիռների վրա այդ ուղղումները բնաւ չեն ազդում։ Րէյտէրը տեղեկացնում է, որ բրիտանական կառավարութիւնը այսօր դարձեալ պնդելով խորհուրդ տուեց Յունաստանին ստորագրել հաշտութեան դաշնագիրը։

—

Վիէննա.—«Միլիտէրիշէ-Րունդշաու» ասելով, Ֆրանց-Յօսէֆ կայսրը հրաման է տուել, որպէսզի պահեստիներից աւագագոյնները և Բօսնիայում, Հերցէգօվինայում ու Դալմացիայում գտնվող զօրքերի կազմը ուժեղացնելու կոչված լրացուցիչ զինուորներից աւելի արտօնեալները փոխարինվեն որքան կարելի է աւելի երիտասարդ պահեստիներով և արտօնութիւն չը վայելող լրացուցիչ պահեստիներով։ Այդ

կարգադրութիւնը արգասիք է մի կողմից այն հանգամանքի, որ արտաքին քաղաքականութիւնը դեռ թոյլ չէ տալիս կրճատել Բօսնիայի, Հերցեգովինայի և Դալմացիայի զօրքերի թիւը, և միւս կողմից պահեստիներին հայրենիք վերադարձնելու ցանկութեան։

Պատգամաւորների պալատում ժամանակաւոր բիւջէի առաջին ընթերցման ժամանակ լեհական ակումբի ներկայացուցիչ Լէօն, քննելով բալկանեան դէպքերը, ի միջի այլոց ասաց. «Լեհերը պատրաստ են իրանց արժանապատուութիւնը ու արիւնը զոհել միապետութեան համար և վտանգի ժամին օգնել նրան յանուն Աւստրիայի և լեհ ժողովրդի ապագայ գոյութեան. պատրաստ են այսուհետև կրկին մեծամեծ զոհաբերութիւններ անել, եթէ երբէք վճռական կռիւ ծագէ հիւսիսային մեծ պետութեան և մեր տէրութեան միջև, ուր լեհ ժողովուրդը պահել է իր ազգային իրաւունքները»։

—

Բուխարէստ.—Սենատի դռնփակ նիստում լիբէրալների պարագլուխ Բրատիանօն, խօսելով Ռումինիայի դէպի բալկանեան դէպքերը ցոյց տուած վերաբերմունքի մասին, ասաց, որ ճգնաժամի ժամանակ Ռումինիան պէտք է զօրաժողով կայացնէ. վերաժողովի վճիռը անբաւարար է, սակայն անհրաժեշտ է ընդունել այն։ Մայօրէսկուն պատասխանեց, որ չը պէտք է երկրի վզին 200 միլիօնի ծախս դնել զօրաժողովի համար, անհրաժեշտ է գրաւել սոխալողական դրութիւն։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎԵՐՋԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

15 մայիսի

Աթէնք.—Մայիսի 10-ից յետոյ լուրջ ընդհարումներ յոյների և բուլգարների միջև չեն եղել։ Մայիսի 11-ին բուլգարական մի զօրամաս, Մեսօրոմի գիւղի մօտերը, հրացանաձգութիւն ունեցաւ ճանապարհը բռնած յոյն վաշտի հետ։

Բուլգարները Պրավիշտայի բարձունքներին դրել են 8 դաշտային թնդանօթ և ուղղել են նրանց դէպի Էլէվտէրօ, բացի դրանից նրանք ուժեղացրել են պահակատեղիները։

Միևնոյն օրը բուլգարական մի զօրախումբ գրաւեց Բուխ-Նիէլ գիւղը։ Յոյն զօրամասը նահանջեց դէպի գիւղի մերձակայ բարձունքները։

—

Լոնդոն.—Ռէյտէրի տեղեկութիւնների համաձայն, Լոնդոնում պաշտօնական հեռագիր է ստացված՝ թէ Գէշօվը և Պաշիչը կը տեսակցվեն մայիսի 18-ին սահմանագլխում սերբ-բուլգարական յարաբերութիւնների մասին խորհելու համար։ Լոնդոնում տեղեկութիւն չէ ստացվել սերբիական ուլտիմատումի մասին. ընդհակառակն, յոյս ունեն, որ երկու պետական գործիչներին կաջողվի ցանկալի համաձայնութեան գալ։

—

Բելգրադ.—Զինւորական տեղափոխութիւնների պատճառով ճանապարհորդական երթևեկութիւնը Բելգրադ-Վրանիա գծի վրա դադարեց երեք օրով։

Պաշիչը սկուպչինայում կարդաց կառավարական դեկլարացիան սերբ-բուլգարական յարաբերութիւնների մասին. դեկլարացիան ընդունվեց ոգևորութեամբ։ Վիճաբանութիւնները յետաձգվեցին վաղվան։

—

Սօֆիա.—Ի նկատի ունենալով երկուստեք ձեռնարկված կարուկ միջոցները, նոյնպէս և այն, որ բանակցութիւններ են սկսվել բուլգարական և յունական գլխաւոր բանակների միջև վերջին ընդհարումների առիթով, գինւոազինական շրջաններում վերացված են տեսնում ռազմի գործողութիւնների շարունակութեան վտանգը։

—

Կ. Պօլիս.—Մի շաբաթ առաջ Չաթալջայի դիրքերում գտնվող զօրքերի մեծ մասը բռնուն ցանկութիւն յայտնեց ցրվելու իրանց տները։ Կառավարութեան կողմից գնացած զինւորական նահանգապետ Ջէմալ-բէյին աջողվեց հանդստացնել շարժումը, խոստանալով, որ զօրքերը կարձակվեն ամսից ոչ ուշ։ Չաթալջայի օֆիցերները իրանց ռոճիկները ստանում են կանոնաւոր։

Բէյրութից եկաւ նախկին մեծ վեզիր Քեամիլ-փաշան, որ մի քանի օրից յետոյ կը մեկնէ Զմիւռնիա։

Զմիւռնիայի նաւահանգստում ականների պայթումի վտանգը հեռացված է։ Նաւագնացութիւնը վերսկսվեց։

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

15 մայիսի

Փոտսդամ.—Կայսրը ընդունեց նոր պալատում ռուսական զինւորական պատգամաւորութեան, որ եկել է շնորհաւորելու Կայսրի թագադրութեան տօնը և ընծաներ մատուցանելու։ Պատգամաւորութեան անդամները յետոյ ընդունվեցին Կայսրուհուց և հրաւիրվեցին Բարձրագոյն նախաճաշի։

—

Պետերբուրգ.—Պաշտօնական։ Նորին Մեծութիւններ Թագաւոր Կայսրը և Թագուհի Կայսրուհի Ալեքսանդրա Ֆէօդորօվնան Օգոստափառ Դուստրների և Մեծ Իշխան Ալեքսէյ Նիկոլայեվիչի հետ բարեհաճեցին այսօր մեկնել Ցարսկօէ-Սէլօյից՝ ներկայ լինելու Ռոմանօվների Տան 300-ամեայ թագաւորութեան առիթով կայանալիք հանդէսներին Վլադիմիր Սուզդալ, Նիժնի-Նովգորոդ, Կօստրօմա, Եարօսլավլ, Ռօստով, Պերէեսլավլ և Մօսկվա քաղաքներում։ Ստորագրեց Պալատի ժամանակաւոր մինիստր գեն.-ադ. իշխան Կօչուբէյ։

Մեկնեցին հանդէսների առիթով մինիստրների խորհրդի նախագահը և ճան. հաղորդակցութեան մինիստրը։

—

Բերլին.—Ժամը 10 ու 57 րօպէին ժամանեց Մայր Կայսրուհի Մարիա Ֆէօդորօվնան։ Սիլեզի կայարանում դիմաւորեցին ռուսաց դեսպանը և դեսպանատան պաշտօնեաները կանանց հետ։ Նորին Մեծութիւնը բարեհաճեց որոշմամբար ընդունել դեսպանից ծաղկեփունջ և զրուցել ներկայ եղողների հետ։ Ժ. 11 ու 8 րօպ. կայսրուհին դիմեց դէպի Լօնդօն։

—

Մօսկվա.—Ներքին գործերի մինիստր Մակլակօվը իր օգնական Ջունկօվսկիի հետ մեկնեց Վլադիմիր։

—

Մուկդէն.—Վճռական միջոցներ են ձեռք առնված Մանջուրիայում կարգ ու կանոնը պաշտպանելու համար։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՋԵՆՏԼՄԷՆՈՒԹԵԱՆ ՓՈԽԱՐԷՆ՝ ԿՈՊԻՏ ԱՄԻԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

—

Յօբելեանական յանձնաժողովի դէպքի առիթով մի բացատրութիւն

V

Այժմ, մեր այս վերջին յօդուածում, քննենք «Հօրիզօնի» անկոռեկտ և կոպտաբան վարմունքը։

Ապրիլի 22-ի ժողովի նկարագրութիւնը «Մշակի» մէջ տպվեց շատ կօրրեկտ և օբիէկտիվ կերպով։ Բայց այդպէս չը վարվեց «Հօրիզօնը»։ Նա դիմեց մի միջոցի, որին դիմելու ընդունակ է միայն մի թերթ, որ դիտմամբ կամենում է մոլորեցնել հասարակական կարծիքը և յեղաշրջել փաստերը՝ իր յետին մտքերի համար։ «Հօրիզօնը» բնաւ չը տուեց (ոչ ժողովից յետոյ անմիջապէս և ոչ մինչև այսօր) ժողովի նկարագրութիւնը թէկուզ իր սիրած տենդենցիօզ կերպով, այնպէս որ «Հօրիզոնի» ընթերցողները զրկված մնացին հնարաւորութիւնից՝ իմանալու, թէ կայացել է ապրիլի 22-ին առաջնորդարանում ժողով և որոշումներ է արել։ Դրա փոխարէն «Հօրիզօնը» տպեց մի առաջնորդող յօդուած (№ 89), ուր պարծենկոտութեամբ, հնարանաժան ոգով, որի մէջ պախարակելով Էջմիածնի մինչ այդ ունեցած վարմունքը՝ ուզում է ցոյց տալ, թէ երբ Լէօ-Ջարգարեան յանձնախումբը օրինաւորապէս ընտրված և ազգային մի մարմին է, մինչ միւս յանձնաժողովը (իմա մերը) ինքնակոչ է և ապօրէն, որ երբ ապրիլի 22-ի ժողովը որոշել է գործունէութեան աւելի լայն ծրագիր, քան Էջմիածնի ծրագիրը, և որ երբ մեծամասնութիւնը (իմա հօրիզօնականները) մեծահոգութեամբ զիջումներ են արել փոքրամասնութեան (իմա մշակականներին), և այլ այսպիսի ափեղ-ցփեղ անապարծ յոխորտանքներ։

Կարդալով այդ առաջնորդողը, ընթերցողը պէտք է շուարած մնար, որովհետև լրագիրը, չը տպելով ժողովի նկարագրութիւնը, հնարաւորութիւն չէր տալիս ընթերցողին իմանալ, թէ այդ ինչ ժողով եղել է, ինչ յաղթութիւն է որ տարել են հօրիզօնականները և ինչ պարտութիւն են կրել մշակականները և այլն։

Այսպիսի անվայել գործելակերպի նպատակը շատ հասկանալի է։ Եթէ «Հօրիզօնը» տար ժողովի նկարագրութիւնը, թէկուզ նոյնիսկ հօրիզօնական քարտուղար Սաքարեանի տենդենցիօզ նկարագրութեամբ, ընթերցողը կը տեսնէր, որ յոխորտալու, պարծենալու ոչինչ չը կայ, որ, ընդհակառակը, բարոյական յաղթութիւնը հօրիզօնականների կողմը չէ եղել, այլ նրանք կատարեալ պարտութիւն են կրել, քանի որ ստիպված են եղել ընդունել անփոփոխ՝ Էջմիածնի ծրագիրը։ Այո, այդ ընթերցողը պիտի տեսնէր, որ ամբողջ տարի աղաղակողները, թէ «մենք կանօսսա չենք գնայ», թէ «մենք Էջմիածնի հեղինակութիւնը այս խնդրում ժխտում ենք» և այլն, ոչ միայն «կանօսսա գնացին», այլ և որոշեցին այդ կանօսսայի հովանաւորութիւնը և միջամտութիւնը խնդրել նոյնիսկ մի խնդրի համար, որի մէջ պէտք չը կար մտնել փարաջայի հովանու տակ։ Վերջապէս, ընթերցողը պիտի տեսնէր ժողովում կարդացված գրութիւններից, թէ նախօրօք եղել է որոշ պայմանագրութիւն, որ խախտել են հօրիզօնականները, պատասխանելով ջենտլմէնութեան, կոպիտ ամիականութեամբ։

Չը բաւականանալով այդ անկոռեկտ առաջնորդողով, «Հօրիզօնը» զետեղեց իր յետագայ համարներում «Փաստեր և Մտքեր» վերնագրով (որովհետև «Մշակի» մէջ բազում տարիներից ի վեր Շահրիարը տպում է յօդուածներ «Մտքեր և Փաստեր» վերնագրով, «Հօրիզօնը» հարկ է համարել իւրացնել նոյն վերնագիրը՝ բառերը յետ ու առաջ դնելով) նորից մի քանի սնապարծական յօդուածներ և յերիւրանքներ ու հայհոյանքներ Հ. Առաքելեանի հասցէին։ Այդ յօդուածների մէջ նա կամենում է հաւատացնել, որ երբ թէ «Հօրիզօնը» գրեթէ նոյնքան ընթերցողներ ունի, որքան Թիֆլիսի հայ մամուլի բոլոր օրգանները միասին առած» — մի կատարեալ ստութիւն — որ Հ. Առաքելեանը ինտրիգան է և այսուհետև cherchez la femme ֆրանսիական առածի տեղ պէտք է ասել cherchez Arakélian, որ «մշակականները տխուր դեր են կատարում», որ «մշակականները չնչին մեծամասնութիւն են կազմում», որ մի քանի ժամանակ առաջ դարձեալ նոյն առաջնորդարանում գումարված մի ժողովի մէջ իբր թէ դարձեալ իրանք հօրիզօնականներն էին մեծամասնութիւն կազմում, բայց փոքրամասնական մշակականները ստիպեցին այդ մեծամասնութեանը՝ ընտրել Հ. Առաքելեանին (մինչ բոլորովին հակառակն է եղել) և այլն և այլն, անթիւ ու անհամար ստութիւններ, ապաւաղումներ, սնապարծ յոխորտանքներ։ Յօդուածներից մինը վերջանում է յորդորով՝ մշակականներին՝ «ճարել Հ. Առաքելեանի համար մի մասնաւոր գործ և թողնել, որ իր ծերութեան օրերին մի փոքր էլ իր հոգու մասին մտածի»։

Ի հարկէ, այստեղ տեղը չէ ինձ պատասխանել, որ եթէ հարկաւոր լինի ումիցէ «մի փոքր էլ իր հոգու փրկութեան մասին մտածել», ես կը տայի հօրիզօնականների մի այնպիսի անազին ցուցակ, որ «Հօրիզօնի» ամբողջ էջերը կը բռնէր. այստեղ տեղը չէ ասել, թէ «հոգու փրկութեան մասին թող մտածեն աւազակները, դողերը, դրամաշորթները, ազգային և հասարակական գումարներով հարստութիւն դիզողները, սիրուհիներ պահողները, և ոչ թէ Հ. Առաքելեանը, որ բնաւ ազգից մի կոպէկ չէ վերցրել, բնաւ կարօտ չէ ումիցէ շլինքին ծանրանալ, որ միայն մերկացրել է կեղեքիչների, ստախօսների, կեղծաւոր փարիսեցիների դիմակները, որի համար և «Հօրիզօնը» նրան ատելի է գտնում»։

Ապա միևնոյն համարում հանդէս է գալիս նաև Ս. Աթմաճեանը en toutes lettres։ Նա նախ և առաջ ինձ է համարում «Մշակի» № 86-ում տպված ժողովի նկարագրութեան և մի ժողովականի նամակի հեղինակը, թէև երկուսն էլ իմ ստորագրութիւնս չեն կրում (իսկ ես, սովորաբար, ստորագրում եմ անունս), երկրորդ՝ անուանում է ինձ կլեաուզնիկ և երրորդ՝ աշխատում է ցոյց տալ, որ այդ յօդուածների նպատակն է եղել մտնել իրան հոգևոր իշխանութեան, իբրև անվստահելի մարդ, քանի որ ինքը Բամբուեանց դպրոցում ուսուցիչ է։

Թէ որքան անբարեխիղճ է Աշոտ Աթմաճեանը ես առաջ կը բերեմ միայն հետևեալ փաստը, որ շատ լաւ բնորոշում է նրան։

Ա. Աթմաճեանը թոյլ տուեց իրան ապրիլի 22-ի ժողովում, ամենքի առաջ, ներկայութեամբ Նախագահ Մեսրոպ եպիսկոպոսի, արտասանել Էջմիածնի և սինօդի հասցէին վիրաւորական խօսքեր։ Այդ խօսքերը «Մշակի» մէջ առաջ են բերված շատ մեղմացրած կերպով ժողովի նկարագրութեան մէջ, իսկ մի նամակ, որ երկրորդ օրը բերեց մի ժողովական՝ գրված խիստ, թէև արդարացի ոճով՝ Ա. Աթմաճեանի վարմունքի մասին, «Մշակի» մէջ տպվեց դարձեալ շատ կրճատված և մեղմացված։ Արդ, Ա. Աթմաճեանը կամենում է ցոյց տալ, որ «Մշակը» դրանով մտնում է իրան հոգևոր իշխանութեան, իբրև ուսուցչի։ Ուրեմն, նա կամենում է ասել, որ հոգևոր իշխանութիւնը (ներկայ դէպքում առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոսը) ոչինչ չէր իմանայ, եթէ «Մշակը» իր արտասանած խօսքերի մասին ոչինչ չը յիշէր։ Բայց գիտեցէք, ընթերցող։ Էջմիածնի և սինօդի մասին վիրաւորական խօսքերը արտասանված են ապրիլի 22-ին, առաջնորդարանի ժողովի մէջ, ներկայութեամբ 70 անձանց և իրա առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոսի։ Իսկ «Մշակի» մէջ Ա. Աթմաճեանի այդ խօսքերը, այն ես ոչ խսկութեամբ, այլ խիստ մեղմացրած և կրճատած ձևով տպված են ապրիլի 24-ին։ Պարզ է, որ առաջնորդ Մեսրոպ եպիսկոպոս բնաւ պէտք չունէր «Մշակից» իմանալու, այն ևս 2 օր յետոյ, այն, ինչ որ ինքն խսկութեամբ լսել է 2 օր առաջ։ Ուրեմն ինչ հարկ կայ Ա. Աթմաճեանի կողմից այդպիսի մի մեղադրանքի։ Պարզապէս դա դեմագօգիական մի ձև է։

—

Մի քանի խօսք ևս «Հօրիզօնի» №103-ում տպված յօդուածի մասին։ Այդտեղ թերթը քաղելով իմ յօդուածներից զանազան բառեր, որ գործ եմ ածել բնորոշելու համար իմ հակառակորդներին, ինչպէս «քսու, ասիական մտքի ախտահոտ պաշտեանը, ասիական կոպտութիւն» և այլն՝ պախարակում է ինձ, որ այդպիսի բառեր եմ գործածում, պղծում եմ տպագրական խօսքը, և խորհուրդ է տալիս մշակականներին թոյլ չը տալ որ «Մշակը» ցեխոտվի նման հայհոյախօսութիւններով։

Այս յօդուածին և քարոզին կարելի է պատասխանել. «Ի բերանէ քումմէ դատեցից, կեղծաւոր փարիսեցի»։ Եթէ վերոյիշեալ ածականները գործածելը համարում էք պղծել տպագրական խօսքը, ցեխոտել դրօշակը, ուրեմն ամենից առաջ դուք էք, որ պղծեցիք տպագրական խօսքը և ցեխոտեցիք ձեր դրօշակը — եթէ միայն ունէք դրօշակ — որովհետև առաջ դուք էիք, որ անուանեցիք ինձ ինտրիգան, կլեաուզնիկ, ատելի, անպէտք և այլն։ Թող անաչառ ընթերցողները վերցնեն «Հօրիզօնը» և «Մշակը» և համովվեն ասածներիս մէջ։

Ուրեմն ինչպէս չասել մեր անբարեխիղճ հակառակորդներին. կեղծաւոր փարիսեցիներ, որ տեսնում էք ուրիշի աչքի շիւղը, իսկ չէք տեսնում ձեր աչքում ցցված գերանը. ինչպէս չասել, թէ «Հօրիզօնի» լօգիկան նման է այն մարդակեր հօտենտօտի լօգիկային, որ ասում էր, թէ «երբ ես եմ ուտում մարդու միս, այդ լաւ է, բայց երբ իմ միսն են ուտում, այդ վատ է»։

—

Մի վերջին խօսք ևս մեր բռնելիք դիրքի մասին ներկայ խնդրում։

Մեր ուղղութիւնը շատ պարզ է. մենք պատրաստ ենք միանալ, կազմել մի նոր յօբելեանական յանձնաժողով հետևեալ անյեղլի սկզբունքները պահպանելու պայմանով. 1) գործունէութեան ծրագիր պէտք է լինի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ծրագիրը, 2) դպրոցական ֆօնդը պէտք է ընդունվի իբրև յաւերժացման ակտ, 3) նոր յօբելեանական յանձնաժողովը պէտք է բաղկացած լինի երկու կողմից առաջարկված և հաւասար թւով անդամներից։

Ուրիշ որևէ կոմպրոմիս կատարել մենք հնարաւորութիւն չենք տեսնում և նախամեծար ենք համարում գործել առանձին։

Հ. Ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Կարկուտի ու հեղեղի վնասները

Բաշ գիւղ, 13 մայիսի

Այստեղ սկսվել են անձրևային եղանակներ և ամեն օր լսելի են լինում ամպերի որոտ, կայծակի ճայթիւն։ Երեք օր առաջ սելաւը մեծ վտանգ էր սպառնում Բաշ գիւղին, եթէ գիւղացիները միջոցներ ձեռք չառնէին նրա դէմ։ Մի քանի տների պատեր փլվել են, եղել են և մարդկային զոհեր։ Հարևան Գեօքչիլիսա գիւղից մի մարդ ձի հեծած հանդիպելով հեղեղին ընկել է ձիուց և խեղդվել։ Մօտիկ Թուրք գիւղերից երկու հոգի ևս մեծ տանջանքներով խեղդվել են. վերջիններիս դիակները գտնվել են այլանդակված։ Իսկ Ձաթղրան գիւղում կայծակը խփել է մի գոմի և տեղն ու տեղը ոչնչացրել մի եզ և մի շուն, մի կին էլ ուշաթափվել է։

Այսօր սարսափելի կարկուտ եկաւ և մեծ վնասներ հասցրեց պտղատու ծառերին։

Վաչագան

—

Անջուր գիւղ

Դամխա, 10 մայիսի

Մեր գիւղը Բօրչալուի գաւառում Շուլավէրից դէպի հարաւ է ընկած։ Գիւղը հիմնըված է սրանից 100 տարի առաջ, ունեցել է 20 տուն բնակիչ, իսկ այժմ 60—70 տուն։ Չը նայելով որ Շուլավէրի հետ միշտ յարաբերութեան մէջ ենք, բայց գդալի կերպով յետ ենք մնացել թէ բարոյապէս և թէ նիւթապէս։ Դամխան թէև ունի ամենաբերրի և արգաւանդ դաշտավայր, անասուններ բոլոր տեսակի, բայց մեր գիւղացին իր պահած անասունների կաթից չը գիտէ օգտվել. 10 կով, 100—200 ոչխար պահող տանտէրը չի կարող բաւարար չափով իւղ ու պանիր պատրաստել մի տարվայ համար. այն ինչ, գիւղատնտեսն այդքան անասուններից՝ բացի իր տան համար լի ու առատ պաշար հաւաքելը՝ կարող էր և քաղաքում ծախել, ապրանք բարելաւել։

Բացի դրանից՝ չը նայած մեր բերրի հողերին, ջրի պակասութիւնը մեր շինականին չափազանց տանջում է։ Թէև սա էլ պիտի ասած, որ, չը նայած մեր գիւղացու՝ նահապետական ձևով կատարած վար ու ցանքերին, մենք դեռ ևս հացի, դարմանի և այլ տեսակ մթերքների պակասութիւն չենք տեսել։

Ջրի պակասութիւնը, սակայն, այն աստիճան լուրջ է մնում, որ մեր գիւղացին թողնում է տունն, տեղ և ամեն ինչ, գնում է մօտակայ Լօռիս-Մելիքեանի կալուածքում ապաստանելու անագին ծախս անելով։ Եւ սակայն այդ հանգամանքը նրան շատ էլ էժան չէ նստում։ Մեր սահմանակից Անանեանները և Մօւրինեանները, շնորհիւ ջրի, օգտվում են մի դեսեատինից 500—550 ր., իսկ մենք չոր ու ցամաք ցորեն, գարի ցանելով ենք փչացնում հողի ուժը։

Յ. Աւետիսեան

ՆՈՐ-ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՖՈՆԴԻ ԱՌԹԻՒ

—

Նոր-Նախիջևան, 12 մայիսի

Տասն օր է արդէն, որ մեր առաջնորդ Ներսէս արքեպիսկոպոսը Նոր-Նախիջևան է։ Նա գործում է եռանդուն, ժողովներ է կազմում, դիմում սրան-նրան հայոց եկեղեցական-ծխական դպրոցների դպրոցական ֆօնդը աջողեցնելու համար։ Արդէն գործում է մի կօմիտէ, 30 անդամներից կազմված, որ ունի նախագահ, փոխ-նախագահ, 2 գանձապահներ։ Բոլոր եկեղեցիների ծխականների ցուցակը բաժանվեց 6 կարգերի. առաջին կարգը ոչ պակաս 1000 ռուբլուց, երկրորդը՝ 500, երրորդը՝ 300, չորրորդը՝ 100, հինգերորդը 50 և վեցերորդը 25 ր. և պակաս, ով ինչ կարող է տալ։ Շատերին ինքը սրբազանը այցելութիւններ է անում և յոյս կայ, որ Նոր-Նախիջևանը ֆօնդին կը մասնակցէ փայլուն կերպով։ Այսպէս՝ արդէն 8000-ից աւելի գրվել են։ Ի միջի այլոց Քերովբէ Պօպօվ և Պ. Խախլաճեան երկ-երկու հազար, Նիկողայոս Չեռնեան, Մանուկ Պօպօվ, Կարապետ Սրմաքէշեան՝ 1000-ական ռուբլի։ Դա դեռ սկիզբն է։ Մենք կը տանք ժամանակին բարեգործների ցուցակը։ Հաւանական է, որ Նոր-Նախիջևանը տայ մինչև 40,000 ր., եթէ միայն կօմիտէի անդամները գործեն եռանդուն, սիրով, անձուէր։

Թիֆլիսը, որ ունի 100,000-ից աւելի հայ ժողովուրդ, թմրած, քնած է։ Վէճեր, անհամ խառնակութիւններ, իսկ գործ չը կայ։

Առ այժմ այսքան։

Մեծամիտ Թիֆլիսի անհամ վէճերի մասին մենք դեռ պիտի խօսենք։ Փոքր ինչ սպասենք։

Գր. Չալխուշեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

✦ Առհասարակ վերջին օրերը Թիֆլիսում անձրևային եղանակ է։ Սակայն լոյս մայիսի 16-ի գիշերը եկած հեղեղը ամենից ուժեղն էր։ Հեղեղից առաջ մի քանի րօպէ տեղաց սաստիկ կարկուտ, իսկ յետոյ սկսվեց յորդ անձրև, որ հեղեղի փոխվեց։ Բաղդի զառիվայր փողոցները վերածվեցին ուղղակի գետերի։ Մանաւանդ Վերայի զառիվայրը և Չերքեզօվսկայա փողոցը։ Ջուրը ծածկեց ամբողջ փողոցը և այդպէս հոսեց աւելի քան հինգ ժամ։ Հասկանալի է, որ էլեկտրաքարշի երթևեկութիւնը կանգ առաւ։ Չերքեզօվսկայա փողոցի վրա դարձնում ենք Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան ուշադրութիւնը։ Կարծում ենք՝ այդօրինակ հեղեղների դէպքերի համար վարչութիւնը յիշեալ փողոցի մի քանի կէտերում ունենալու է գերաններ կամ տախտակներ, մի խօսքով այսպէս ասած շարժական կամուրջներ, որպէսզի ժողովուրդը կարող լինի մի ափից միւսը անցնել։ Հեղեղի ժամանակ Չերքեզօվսկայա փողոցը ուղղակի գետ է և անհնար է դառնում անցնել մի ափից միւսը, և անցորդները, գլխաւորապէս այդ փողոցում ապրողները, դատապարտված են լինում սպասել ժամերով գետի վերջանալուն։

✦ Վերջին պարբերական անձրևներից Կուր գետի ջուրը հետզհետէ աւելանում է և սպառնում է ծածկել Թիֆլիսի գետամերձ փողոցները։

✦ Գրական-Գեղարւեստական Սալօնի այսօրվայ jour fixe-ը, որ այս սեզօնի վերջինն է, կազմված է ընդարձակ ծրագրով։ Այս երեկոյթին երեւի ներկայ կը լինի և եւրոպական նշանաւոր արտիստուհի Գանակօն իր խմբի հետ։ Տ. Նազարեանին նրանք խոստացել են աշխատել, որ Քութայիսից այնպէս վերադառնան Թիֆլիս, որ ուրբաթ օրվայ jour fixe-ին հասնեն և ծանօթանան մեր քաղաքի բոլոր ազգութիւնների արտիստների, գրականագէտների, գեղագէտների և նրանց ընտանիքների հետ։ Տ. Նազարեան ընծայել է նշանաւոր արտիստուհի Գանակօյին «Տարպլի» եապօնական №-ը, «Թերակօյա» (գիւղական ուսումնարան) եապօնական պատմական յայտնի դրաման, որ այս տարի լոյս տեսաւ «Աղբիւր-Տարպլի» հրատարակութեամբ, և իր «Արօզա» պիէսը։ Մտադրութիւն կայ Սալօնում լուսանկարելու եապօնացիների հետ տեղական արտիստների և գրականագէտներին։ Ոչ ոքի առանձին հրաւէր չէ ուղարկվում։ Սկիզբը երեկոյեան $8^1/_2$ ժամին։

✦ Ֆէլիների նախագահութեամբ երեք օր առաջ կայացաւ Խորքաւոր հիւանդներին օգնութիւն հասցնող մասնաժողովի նիստը։ Վճռվեց կազմակերպել հոգաբարձութիւններ, որոնք ունենալու են խորհրդակցութիւններ պարբերաբար։

✦ Այսօր Բաթում է մեկնելու Վրաստանի էկզարխ Ինոկէնտի արքեպիսկոպոսը։

✦ «Т. Л.»-ը հաղորդում է, որ մայիսի 30-ին, 31-ին և յունիսի 1-ին Թիֆլիսի գ. Գօրէլօմ գիւղում տեղի է ունենալու արքունի ձիերի ցուցահանդէս։ Իբրև ներկայացուցիչ երկր. գլխաւոր վարչութեան՝ ուղարկվում է Ալ. Քալանթարը։

✦ Մայիսի 20-ից Թիֆլիս-Վլադիկավկազ Ռազմավիրական ճանապարհի վրա սկսվում է մարդատար աւտոմօբիլների կանոնաւոր երթևեկութիւն։

✦ Եապօնուհի Գանակօ Օօտայի վերջին երեկոյթը կայանալու է մայիսի 19-ին Արտիստական Ընկ. թատրոնում։

✦ Ցայտնի պարուհի Գելցէրը հանդէս կը գայ երկրորդ ու վերջին անգամ մայիսի 18-ին Արտիստական Ընկ. թատրոնում։

✦ Դումայական մասնաժողովը երկար ընդմիջումից յետոյ էլեկտրաքարշի վարչութեանը ենթարկեց 15,390 ր. տուգանքի՝ պակաս թւով վագոններ աշխատեցնելու համար։

◆ Թիֆլիսի ժողովարանը վաղը կը տեղափոխվի իր ամառային շէնութիւնը։ Հաւլաբարի հասարակական ակումբը տեղափոխվեց երէկ։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ՆԻՍՏԸ

Ամսիս 8-ին կայացաւ Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան հրապարակային նիստը։

Փիլիսոփայութեան դոկտոր Ե. Ֆրանգեան դասախօսեց «Պատմութեան և պատմահայեցողութիւնների» մասին։ Սկզբում տուեց ընդհանուր գծերով գիտութիւնների կլասիֆիկացիան, և դրա հիմքը ընդունեց ոչ թէ իմացութեան միջոցների, իմացական ոյժերի (միտք, յիշողութիւն, երևակայութիւն) կամ իմացութեան նպատակների տեսակէտից, այլ իմացութեան օբիեկտների, որը համարվում է ներկայումս ամենատիրողը։ Այդ կլասիֆիկացիայի մէջ շեշտեց առանձնապէս պատմագիտութեան տեղը։ Ապա դասախօսը տուեց պատմութեան նիւթի և գաղափարի բնորոշումը։ Նա յատուկ ուշադրութիւն դարձրեց գենետիկ պատմութեան վրա։ Եւ այդ՝ առանց պատճառի չէր. այդ աստիճանի վրա պատմութիւնը դառնում է գիտութիւն, երբ պատմական եղելութիւնները և երևոյթները դիտվում են իրանց ծագման, ընդհանուր կապակցման և պատճառական յարաբերութեան մէջ։ Այս աստիճանի վրա է միայն պատմութեան մէջ գերիշխում զարգացման սկզբունքը, ճշմարտութեան՝ տեսական իմաստութեան տեսակէտը։ Իսկ առանց դրան չը կայ գիտութիւն։ Դասախօսը տուեց այստեղ օրէնքի, պատճառականութեան ըմբռնումը պատմութեան, և դա պէտք է հասկանալ ոչ թէ մեքենական իմաստով, որպիսին գերիշխող է բնագիտութեան մէջ, այլ սօցիալ-պատմական և հոգեբանական։

Սրանից յետոյ Ե. Ֆրանգեանը անցաւ պատմական պէսպիսի գործօնների դերի ճշդմանը և պատմահայեցողութիւնների բնորոշմանը։

Նա մի քանի խօսքով բնորոշեց եկեղեցական հարցերի պատմահայեցողութիւնը, որը տիրող էր համարվում գրեթէ ամբողջ միջին դարում, ուր գերիշխող գործօնը դիտվում է կրօնը, հաւատքը, Նախախնամութիւնը։ Այդ պատմահայեցողութեան տաղանդաւոր հիմնադիրը եղաւ Օգոստինոսը։

Ընդհանուր գծերով, առանց շատ մանրամասների մէջ մտնելու, դասախօսը մատնանշեց երեք գլխաւոր պատմահայեցողութիւններ—իդէալիստական, մատերիալիստական և բէալիստական—որոնցից իւրաքանչիւրի էութիւնը բնորոշեց և տուեց նրանց գնահատութիւնը։ Նա աւելի կանգ առաւ մատերիալիստական պատմահայեցողութեան վրա, բացատրելով նրա ծագումը, բնորոշելով այն շրջանը, որի ծնունդն է նա, ինչպէս և նրա քննադատութիւնը։ Դասախօսի կարծիքով՝ պատմական մատերիալիզմը միակողմանի է և չի տալիս պատմական բովանդակ պրօցեսի բացատրութիւնը։ Նա կանգնած է բէալիստական պատմահայեցողութեան տեսակէտի վրա, որը շեշտում է պատմական գործօնների կամ տարրերի իբապատկանելիութիւնը, փոխ-ազդեցութիւնը։ Ռուսաստանում այս ուղղութեան լաւագոյն ներկայացուցիչներն են համարվում ռուսական սուբիեկտիվ - սօցիօլօգիական դպրոցը, որի հիմնադիրներն են եղել Չերնիշևսկի, Լաւրօվ, Միխայլօվսկի, Կարեև, Չէնօվ և այլք, իսկ Եւրօպայում մի շարք հռչակաւոր պատմաբան-սօցիօլօգներ, ինչպէս Զիմմէլ, Լիդներ, Բերնհայմ, Ռիկերտ և այլք։

Իր դասախօսութեան երկրորդ բաժնում Ե. Ֆրանգեանը զբաղվեց պատմահայեցողութեան վերաբերեալ երկու հիմնական պրոբլէմով. ա) մասսա և անհատ, որպէս պատմական գործօններ, և դրանց յարաբերութիւնը։ Այստեղ ևս դասախօսը կանգնած էր իր բէալիստական պատմահայեցողութեան տեսակէտի վրա։ Նա մերժեց այն տեսակէտը, որը դիտում է պատմութիւնը որպէս «մեծ մարդկանց կենսագրութիւնների գումար», ինչպէս և այն տեսակէտը, թէ անհատները հաւասար են զերօյի պատմութեան պրօցեսի մէջ։ Շեշտելով և բնորոշելով թէ մասսայի, ընդհանրապէս միջավայրի, և թէ անհատի դերը և նշանակութիւնը, դասախօսը ճանաչեց դրանք հաւասարազօր կամ, աւելի ճիշդ, միևնոյն պրօցեսի մէջ մասնակից ազդակներ։ Դասախօսը ամեն տեղ կիրառում էր իր բէալիստական պատմահայեցողութիւնը և իր համադրման մեթօդը պատմական գործօնների վերաբերմամբ։ Երկրորդ պրօբլէմն էր՝ հնարաւո՞ր է արդեօք պատմութեան մէջ բացարձակ օբեկտիվ տեսակէտը։ Այդ հարցին դասախօսը տուեց բացասական պատասխան։ Անհատաբար ամէն մի գիտութիւն ճանաչում է միայն մի հնարաւոր չափի առարկայականութիւն։ Ուրեմն օբեկտիվ ասելով պիտի հասկանալ միայն յարաբերական իմաստով։ Պատմութիւնը, հասարակական գիտութիւնները էլ աւելի խոր չափով օբեկտիվ են. պատմական հետազօտութիւնները միշտ էլ կրում են այս կամ այն չափով սուբեկտիվ բնաւորութիւն, քանի որ այստեղ պատմաբանը գործ ունի մարդկային յոյզերի, տենչերի, ցանկութիւնների, զգացումների, պատկերացումների, իդէալների հետ, և նա միշտ էլ հակված է ամեն տեղ իրենը որոնելու, իր ցաւը, իր իդէալը և այլն։

Դասախօսը անկասկածելի համարելով պատմախօսի վերաբերումի, պատմական երևոյթների արժէքաւորման, գնահատման հարցը, հետևապէս պատմութեան սուբեկտիվ մեթօդի կիրառումը, մատնանշեց մի շարք միջոցներով, որոնք կազմում են օբեկտիվ հետազօտութեան պայմաններ։

Դասախօսութիւնից յետոյ Ա. Քիշմիշեանի նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ վիճաբանութիւն։ Խօսեցին Հ. Համբարձումեան, Խոստիկեան, Լալայեան և Եղեկեան։ Լ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 7 մայիսի

Հայ Գրողների Կովկասեան Ընկերութեան վարչութիւնը սրանով յայտնում է իր շնորհակալութիւնը Ընկերութեանս անդամ Ցակոբ Տէր-Ցարութիւնեանին և Տիկոնի մի խումբ բնակիչներին, որոնցից առաջինը նուիրել է տասը ր., իսկ վերջինները 75 րուբլի յօգուտ Ընկերութեանս գրական ֆօնդի։ Վարչութիւնս միաժամանակ ցաւ է յայտնում, որ տիկոացի նուիրատուների ցուցակը կորած լինելով «Հօրիզոն» լրագրի խմբագրատանը, ինքն անկարող է այդ նուիրատուների ազգանունները յիշատակել։

Նախագահ՝ Ց. Թումանեան

Անդամ-քարտուղար՝

Գիւտ աւ. քահ. Աղանեան

—

Օդեսսա, 25 ապրիլի

Այստեղ կայ բաւականին հայ բնակչութիւն, նոյնպէս և հայ զինուորներ։ Բայց ցաւօք սրտի պէտք է նկատել, որ մինչև այժմս հայ զինուորներն ու հայ բնակչութիւնը ոչ մի կապ և մօտ յարաբերութիւն չեն ունեցել իրար հետ։

Մինչև այժմս հայ զինուորներս կարօտ ենք եղել հայ եկեղեցուն ու հայ քարոզչին։ Քաղաքացի հայերը չը գիտեն հայերէն, իմացողն էլ խոյս է տալիս զինուորի հետ խօսակցութիւն ունենալուց։ Այս տարի, սակայն, պէտք է ասել, շատ և շատ տարբերութիւն կայ, համեմատելով անցեալի հետ։

Նախ՝ զինուորները շարունակ յաճախում են եկեղեցի և բացի այդ շատ են հետաքրքրվում տեղական հայերի դրութեամբ։ Երկրորդ՝ քաղաքացիք ևս շատ լաւ են վերաբերվում դէպի զինուորները։

Պէտք է ի նկատի առնել և այն, որ մարտի 31-ին, 14-դ հրացանաձիգ վաշտի զինուորները (թւով մօտ 50 հոգի) ամբողջ շաբաթ շարունակ եկեղեցի յաճախելուց յետոյ՝ Գրիգոր Լուսաւորչի կիրակի օրը իրանց աղքատիկ միջոցներով հոգում են, որ պատարագ և հոգեհանգիստ կատարվի ի յիշատակ ազգային և հասարակական բոլոր գործիչ-նահատակների։

Տեղիս քահանան և հայերը, տեսնելով զինուորների այդպիսի ջերմեռանդ վերաբերմունքը դէպի ազգն ու կրօնը, հարկ են համարում Թաթախման օրը տեղիս հայ զինուորներին ևս անմասն չը թողնել իրանց ուրախութիւնից և, առաջնորդութեամբ Ց. քահ. Զուբարեանցի և պ. Սամվելեանի միջոցով, ինչպէս և մի քանի անձանց զոհաբերութեամբ զինուորների համար (մօտ 500 հոգի) պատրաստութիւն են տեսնում Թաթախման պաշարի։

Երեկոյեան ժամերգութիւնից յետոյ, տէրհայրը հաւաքելով բոլոր զինուորներին եկեղեցու բակում՝ բաժանում է Թաթախման պաշարը, այն է՝ տալիս են մարդուն մի-մի բաժակ օղի և գինի, մօտ մի ֆունտ լաւ տեսակի ձուկ, կարմիր ձուեր, մի-մի ֆունտ սպիտակ հաց և լաւ տեսակի ծխախոտ, բոլորին էլ հաւասարապէս։

Նոյնպէս և բաժին են ուղարկում հիւանդանոցներում գտնվող բոլոր հիւանդ զինուորների համար։

Ուստի մենք, Օդեսսայի բոլոր հայ զինուորներս, առանձնապէս 14-րդ հրացանաձիգ գնդի զինուորներս, պարտք ենք համարում հրապարակօրէն յայտնելու մեր անչափ ուրախութիւնը և խորին շնորհակալութիւնը Ցովհ. ք. Զուբարեանցին և այն անձանց, որոնք զոհաբերութիւն են արել՝ քրիստոնեաներիս համար այսպիսի մի մեծ և նշանաւոր օրը մատուցելով և մեզ՝ անտունանտեղ, հայրենիքից և հայութիւնից զրկված հայ զինուորներիս։

Միսաք Թադէոսեանց

—

Պեատիգօրսկ, 10 մայիսի

Կ. Հ. Բ. Ընկ. Պեատիգօրսկի ճիւղի վարչութիւնը սրանով յայտնում է ի գիտութիւն հայ ուսուցչութեան և գրականագէտների, որ այս տարի ևս, անցած տարվայ օրինակով, ունենալու է հանրակացարան 6 մահճակալով։ Տրվելու է՝ բնակարան, լուսաւորութիւն, ծառայ, ինքնաեռ, բժշկական խորհուրդ և վաննաներ։

Օգտվել ցանկացողները թող շտապեն վարչութեանս ուղարկելու. 1) պաշտօնավարութեան դպրոցի հոգաբարձութիւնից ծառայութեան վկայական, 2) բժշկի վկայական, որ հանքային ջրերի բժշկութեան կարիք ունի։

Պէտք է ի նկատի առնել, որ վարչութիւնս՝ ծանրաբեռնված ոյժից վեր ծախքերով՝ դրամական օգնութեան գալ հնարաւորութիւն չի ունենալու։

Նախագահ՝ Ա. ք. Շխեան

Անդամ-քարտուղար՝ Մել. Մարգարեան

ՄԱՄՈՒԼԻ ԲԻՒՐՕՑԻՑ

Այն օրերը, երբ մենք Րաֆֆի[...]վաղաժամ մահվան զրոյցն էինք անում և մեծ վիպասանին ժամանակին բժշկական-նիւթական օգնութիւն հասցնելու գիտակցութիւն չունենալներս էինք խոստովանում, ահա հէնց այդ օրերը Թիֆլիսում մեր անուանի գրականագէտներից մէկը 40 աստիճան կրակի մէջ բորբոքված տառապում էր մենմենակ։

Հայցվեց Կ. Հ. Բ. Ընկ. աջակցութիւնը, որպէսզի Պեատիգօրսկի ճիւղի ապաստարանում խնամվի բազմաշխատ գրականագէտը։

Կ. Հ. Բ. Ընկ. յարգեց այդ միջնորդութիւնը և տուեց իր աջակցութիւնը, այն է՝ յունիսի 1-ից Պեատիգօրսկում հիւանդին ձրի բնակարան, բժշկական խորհուրդ և վաննաներ, իսկ Ընկ. կենտրօնը ձրի տոմսակ Թիֆլիսից-Պեատիգօրսկ։

Բայց որովհետև հիւանդ գրականագէտը պէտք չունի վաննաների, այլ մաքուր օդի և առատ սնունդի, իսկ Կ. Հ. Բ. Ընկ. միջոցները չը թոյլատրեցին գրականագէտին երեք ամսվայ սնունդն էլ մատակարարելու, այդ պատճառով նպատակայարմար դատվեց հրաժարվել Կ. Հ. Բ. Ընկ. առաջարկած նպաստից, թողնելով օգտվել ուրիշ գրականագէտի, որը վաննաներով բժշկվելու պէտք ունի, և դիմել այսու հայ գրականութեան բարեկամներին ու նրանցից խնդրել պէտք եղած նպաստը՝ ընդամենը 200 ր.։

Ի հարկէ, իւրաքանչիւր րուբլի շնորհակալութեամբ կընդունվի և հարկ չը կայ, որ միայն մէկի կամ երկուսի վրա ծանրանայ ամբողջ գումարը։

Դրամը կարելի է ուղարկել Մամուլի Բիւրօյին (Тифлисъ, Бюро Печати, Головинскій просп. № 41) կամ մեր Թերթերին՝ հասցնելու Մամուլի Բիւրօյի միջոցով հիւանդ գրականագէտին։ Տ. Նազարեան

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Բուլղարիայի յարաբերութիւնները Սերբիայի և Յունաստանի հետ սաստիկ լարված դրութեան մէջ են։ Ամբողջ Բուլղարիայում տեսնվում են պատերազմական պատրաստութիւններ. Յունաստանը և Սերբիան միասին են հանդէս գալու Բուլղարիայի դէմ։ Դրութիւնը չափազանց վտանգաւոր է։

◆ Մօնաստիրի մօտ սերբերը ընդհարում ունեցան բուլղարների հետ։ Երկուստեք սպանվածների և վիրաւորների թիւը մեծ է։

◆ Անակնկալ կերպով Յունաստանը Սերբիայի հետ հրաժարվեց ստորագրել հաշտութեան պայմանագիրը։ Այդ հանգամանքը Լոնդոնի դեսպանաժողովը բացատրում է նրանով, որ յիշեալ երկու տէրութիւնները վճռել են պատերազմ յայտարարել Բուլղարիային։

◆ Պարիզի լրագիրներից մի քանիսը հաղորդում են, որ ֆրանսիական զօրքում եռամեայ ծառայութիւնը մտցվեց իբր թէ Ռուսաստանի պահանջով։

◆ Էսադ-փաշան Բ. Դրանը նամակով յայտնեց, որ հաւատարիմ է Թիւրքաց կառավարութեանը։

◆ Շուտով անգլիական թագաւորական զոյգը այցելելու է Ֆրանց-Յովսէփ կայսրին։

◆ Մօտիկ ապագայում սպանական Ալֆօնս թագաւորը գալու է Վիեննա՝ մասնակցելու մեծ որսի։

◆ Պետական Դումայի մայիսի 15-ի նիստում, ռուսաց սինօդի նախահաշուի քննութեան ժամանակ, Չխէիձէն սկսեց օրինակներ բերել Աւետարանից և համեմատել նրանց հոգևորականութեան կենցաղավարութեան հետ։ Աջակողմեանները բարձրացրին մի չը տեսնված աղմուկ, աղաղակելով. «Դուրս արէք նրան, նա սրբապիղծ է»։ Անհագին աղմուկից յետոյ Դուման 152 ձայնով ընդդէմ 70-ի Չխէիձէին արտաքսեց հինգ նիստից։ Դրանից յետոյ սօց.-դեմօկրատները, աշխատաւորականները և կադէտները հեռացան դահլիճից։

◆ Պետական Խորհուրդը ձեռնարկել է քննելու տարրական դպրոցներում մայրենի լեզուով դասաւանդելու հարցը։

◆ Ներքին գործերի մինիստր Մակլակօվը աշնանը ներկայացնում է օրինագիծ՝ ժողովների ազատութեան մասին։

◆ Մինիստրների խորհուրդը մամուլի օրինագիծը քննելու է յօբելեանական հանդէսներից յետոյ։

◆ Պետերբուրգը դատարկվում է մինիստրներից։ Այսպէս՝ Մակլակօվը արդէն մեկնած լինելով Մօսկվայից անցնելու է Վլադիմիր, Կոկօվցեվը մեկնեց մայիսի 15-ին, Պալատի մինիստրը բժշկվելու համար մեկնում է արտասահման, ներքին գործերի մինիստրի օգնական Ջունկօվսկին Մօսկվայումն է և այլն։

◆ «Россія»-ի ասելով, մշակվում է մի օրինագիծ, որի համաձայն որևէ մէկի ով լինելը պարզելու համար անցաթուղթ ներկայացնելու պարտաւորութիւնը այլևս չի լինի։ Նաև ամեն ոք առանց անցաթղթի իրաւունք է ունենալու մի քաղաքից միւսը գնալ։ Սակայն դրա դիմաց շատ խիստ պատիժ է որոշվում կեղծ անցաթղթով ապրողին։

◆ Պետերբուրգում կալանաւորվել է «Շողեր» թերթի խմբագիր Յովհաննիսեանը։

◆ «Н. Вр.»-ի թղթակիցը հեռագրում է Թէհրանից, որ էկս-շահի կողմնակից շէյխ Մահմուդը կալանաւորվել է պրօպագանդայի պատճառով։

◆ Խօրասանում ժանտախտ է։

◆ Պետերբուրգում ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, դրութիւնը Չինաստանում քանի գնում վատթարանում է։ Համարեա անիշխանութիւն է տիրում։

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

(ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

15 մայիսի

ՎԻԵՆՆԱ։ «Կոր. Բիւրօյին» հաղորդում են Լվօվից, որ նոր փոխարքայ Կօրիտօվսկին երեք դաւանութիւնների միտրօպօլիտներին ընդունելիս յոյս է յայտնել, որ հոգևորականութիւնը իր հետ միասին կաշխատէ ու կը ձգտէ խաղաղեցնելու երկիրը և իրականացնելու ազգաբնակութեան բարեկեցութեանը հետամուտ միջոցները։

ԺԵԼԵԶՆՕՎՕԴՍԿ։ Բացվեց բժշկական սէզօնը։

ԿԻԵՎ։ Եկաւ Անտիօքի պատրիարք Գրիգորին իր շքախմբով և ընդունվեց իշխանուհիներից և քաղաքի ներկայացուցիչներից։ Քաղաքագլուխը մատուցեց աղ ու հաց։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Քաղաքային դումայում թերթիկներով քաղաքագլխի պաշտօնի համար մատնանշվեց լուսաւորութեան նախկին մինիստր կոմս Տօլստոյը։

Պետերբուրգի քաղաքապետ գեն.-մայոր Դրաչեվսկիին շնորհվեց 1-ին կարգի Աննայի շքանշանը։

«Р. Молва»-ի խմբագիրը ենթարկվեց 500 ր. տուգանքի։

Մայիսի 14-ին երկրագ. գլխ. կառավարչի ճառով բացվեց գիւղատնտեսական կօնֆերէնտի կազմակերպիչ նիստը՝ առևտրական պայմանագրերը վերաքննելու համար։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

1913 թ-ի ապրիլի 18-ից մինչև 1914 թ. ապրիլի 17-ը։

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ.—Արագ գնացքը № 6—10 ժ. 16 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 12 ժ. 34 ր., Գանձակ 3 ժ., Եւլախ 4 ժ. 31 ր., Հաջի-Կաբուլ 8 ժ. 6 ր. եր., Բագու 11 ժ. 13 ր. գիշ.։ Պօստատար գնացքը № 4—10 ժ. 16 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 1 ժ. 6 ր. գիշ., Գանձակ 4 ժ. 16 ր. առ., Եւլախ 6 ժ. 15 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 10 ժ. 46 ր. առ., Բագու 3 ժ. 31 ր. ցեր.։ Մարդատար գնացքը № 8—6 ժ. 29 ր. եր., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 50 ր. եր., Գանձակ 11 ժ. 23 ր. գիշ., Եւլախ 1 ժ. 1 ր. առ. Հաջի-Կաբուլ 4 ժ. 42 ր. առ., Բագու 7 ժ. 53 ր. առ., Խառն գնացքը № 106 (Մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—4 ժ. 23 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 41 ր. առ., Գանձակ 1 ժ. 7 ր. ցեր., Եւլախ 5 ժ. 19 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ 12 ժ. 29 ր. գիշ., Բագու 7 ժ. 28 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄ.—Պօստատար գնացքը № 3—9 ժ. 51 ր. առ., հասնում է Միխայլօվօ 1 ժ. 56 ր. ցեր., Բաթում 11 ժ. 8 ր. գիշ.։ Մարդատար գնացքը № 7—4 ժամ 40 ր. ցերեկվայ, հասնում է Միխայլօվօ 8 ժ. 46 ր. եր., Բաթում 5 ժ. 40 ր. առ.։ Մարդատար գնացքը № 9—10 ժ. 20 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 2 ժ. 31 ր. գիշ., Բաթում 10 ժ. 59 ր. առ.։ Խառն գնացքը № 107 (մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—2 ժ. 48 ր. գիշ., հասնում է Միխայլօվօ 8 ժ. 20 ր. առա., Բաթում 10 ժ. 18 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ.—Պօստատար գնացքը № 4/3—12 ժ. 51 ր. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 10 ր. եր., Ալէքսանդրօպօլ 11 ժ. 48 ր. գիշ., Էջմիածին 5 ժ. 12ր. գիշ., Ուլուխանլու 5 ժ. 40 ր. գիշ. (առանց Երևան մտնելու), Նախիջևան 10 ժ. 15 ր. առ., Ջուլֆա 11 ժ. 42 ր. ցեր.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 24/23 (միայն II և III կարգի վագօններով)—8 ժ. 8 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 3 ժ. 23 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ 6 ժ. 57 ր. առ., Էջմիածին 12ժ. 10 ր. ցեր., Ուլուխանլու 12 ժ. 38 ր. ցեր., Երևան 1 ժ. 33 ր. ցեր.։ Մարդատար-ապրանքատար գնացքը № 14/13—12 ժ. 46 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 13 ր. առ., Ալէքսանդրօպօլ 11 ժ. 50 ր. ցեր., Կարս 4 ժ. 18 ր. ցեր.։

ԲՈՐԺՕՄ.—Մարդատար գնացքը № 17/18—8 ժ. 2 ր. առ., հասնում է Գօրի 10 ժ. 41 ր. առ., Բօրժօմ 9 ժ. 31 ր. ցեր.։ Մարդատար № 19/20—3 ժ. 18 ր. ցեր., հասնում է Գօրի 5 ժ. 59 ր. ցեր., Բօրժօմ 1 ժ. 2 ր. երեկ.։

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—Արագ գնացքը № 5—9 ժ. 35 ր. եր. Պօստատար գնացքը № 3—9 ժ. 1 ր. առ.։ Մարդատար գնացքը № 7—3 ժ. 53 ր. ցեր.։ Խառն գնացքը № 107—2 ժ. 12 ր. գիշ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—Պօստատար գնացքը № 4—9 ժ. 16 ր. երեկ.։ Մարդատար գնացքը № 8—5 ժ. 54 ր. ցեր.։ Մարդատար գնացքը № 10—8 ժ. 40 ր. առ.։ Խառն գնացքը № 106—3 ժ. 38 ր. գիշ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—Պօստատար գնացքը № 4Д./3—7 ժ. 32 ր. եր.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 26/25—(II և III կարգի վագօններով)—10 ժ. 50 ր. առ.։ Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 16/15—7 ժ. 28 ր. առ.։

ԲՈՐԺՕՄԻՑ.—Մարդատար գնացքը № 17/18—11 ժ. 7 ր. եր.։ Մարդատար գնացքը № 19/20—7 ժ. 38 ր. առ.։

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՆ
«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ 11—12 ժ.
Բ. Ա. ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։
Պ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութ. կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական վերարուժութեան և միզասեռ. հ.։
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հիւ.։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.։
ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Օ. Վ. ԳԷԿԵՎՍԿԱՅԱ-ԷՆԳԷԼ—6—7 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համաճարակի (կօնսիլիում) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեանց
1. 0—52

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կ. Հ. Հրատարակչ. Ընկ.
Լոյս տեսաւ և ուղարկվեց բաժանորդներին «ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ» № 16—17 Կ. Համսունի „ՓԱՆ" վէրք. Թարգմ. Աւ. Իսահակեան
Դիմել՝ Тифлисъ, Кавказское Армянское Издательское О-во. Бебутовская ул. № 25.
390. 1 1

ԹԵՄԻՐ-ԽԱՆ-ՇՈՒՐԱՅԻ
հայոց եկեղեցու համար ՀԱՐԿԱՒՈՐ Է
ՄԻ ՀՄՈՒՏ ՏԻՐԱՑՈՒ
Բնակարան, ռոճիկ՝ 15 ր., արդիւնքով միասին՝ 30 րուբ.։ Ցանկացողները թող շտապեն դիմել՝ Темиръ-Ханъ-Шура, ктитору Сафарянцу.
(ա. օ.) 384. 4-3

ПРОДОЛЖАЕТСЯ ПОДПИСКА
на 1913 г.
НА ЕЖЕМѢС. ПОПУЛЯРНО-МЕДИЦИНСКІЙ ОРГАНЪ
„ЖУРНАЛЪ ЛЕЧЕБНИКЪ"
Журналъ посвященъ цѣлямъ самолеченія и предоставляетъ БЕЗПЛАТНО своимъ подписчикамъ медицинскіе совѣты, указывая наиболѣе доступныя средства въ домашней обстановкѣ больного.
Журналъ указываетъ желающимъ спеціальныя лечебницы, курорты, санаторіи какъ отечественныя такъ и заграничныя.
Подписчикамъ будетъ выслана въ видѣ Преміи первый выпускъ
БОЛЬШОГО ДОМАШНЯГО „ЛЕЧЕБНИКА"
который въ отдѣльной продажѣ стоитъ 1 руб.
Переписка и подробное описаніе болѣзней можно на всѣхъ языкахъ.
ПОДПИСНАЯ ЦѢНА: съ пересылкою въ Россію НА ГОДЪ 1 РУБЛЬ; можно выслать почтовыми марками (въ заказ. письмѣ).
Подписка принимается по желанію съ любого мѣсяца на годъ.
Адресъ: С.-Петербургъ, Троицкая ул. 6, кв. 16.
Главная К-ра Редакціи «Журналъ Лечебникъ»
288. 10—4

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԵՂԷՆՆԵՐԻ ՊԱՀԵՍՏ
Խաժեակր Ի. Ս. Պօնդօյեվի
Թիֆլիս, Ելիզավետին. փ. № 164, անկիւն Բակինսկայա փ.։ Տելեֆօն № 10—93.
ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ ԿԱՆ
ՑԵՄԵՆՏ ԵՐԿԱԹԷ ԳԵՐԱՆՆԵՐ
ԵՐԿԱԹ—անկիւնի, կաթսայի, ըէֆլէնօյ, տանիքի՝ սև և ցինկով պատած։ ԱՍՖԱԼՏ սրգրանեան։ ԳՈՒԴՐՕՆ, կրակի դիմացող աղիւս և կաւ։ Շինութեան և փուչ ԱՂԻՍ, ԿՂՄԻՆՏՐ մարսէյլեան տեսակի և այլ առարկ.։ Աղիւսի սեփակ. գործարան Թիֆլիսում։ Ամեն տեսակ շինարարական նիւթեղէն. համար տրված պատուէրները կատարվում են շուտափոյթ։
(ու.) 7. 30—21

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный